

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra německých a rakouských studií

**Co věděl Mezinárodní Červený kříž o masovém
vyvraždění za druhé světové války?**

Bakalářská práce

Autorka práce: Tereza Rážová

Studijní program: Teritoriální studia

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ota Konrád, Ph.D.

Rok obhajoby: 2024

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 22.4.2024

Tereza Rážová

Bibliografický záznam

RÁŽOVÁ, Tereza. *Co věděl Mezinárodní Červený kříž o masovém vraždění Židů za druhé světové války?*. Praha, 2024. 43 s. Bakalářská práce (Bc.), Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, Katedra německých a rakouských studií. Vedoucí bakalářské práce prof. PhDr. Ota Konrád, Ph.D.

Rozsah práce: 81 467 znaků

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá rolí Mezinárodního Červeného kříže (ICRC) během druhé světové války a informacemi, které měl o masovém vyvražďování. Vedle popisu vzniku a poslání organizace a její historie se soustředí na její činnost od nástupu nacistů k moci až do konce války. Zároveň se zaměřuje na politiku a aktivity nacistů vůči židovskému obyvatelstvu. Důraz je kladen na vztah mezi ICRC a Švýcarskem a jejich vzájemný vliv jeden na druhého. Podrobně analyzuje informace, které byly ICRC dostupné o masovém vyvražďování Židů a jeho reakci. Cílem práce je poskytnout ucelený obraz toho, co Mezinárodní Červený kříž věděl o masovém vyvražďování a pokusit se vysvětlit příčiny jeho mlčenlivé reakce. Práce je historickou analýzou, která využívá syntézy na základě odborné sekundární literatury věnující se dějinám Mezinárodního Červeného kříže. Z výsledku analýzy vyplývá, že ačkoliv znal Mezinárodní Červený kříž rozsah vyhlazovací politiky nacistů již na konci roku 1941 a nejpozději v únoru 1942, prolomil mlčení až ke konci roku 1944. K tomu ho vedl rigidní legalismus organizace, úzké vazby na Švýcarsko a jeho politické i společenské zájmy a strach z reakce Německa.

Abstract

The bachelor's thesis deals with the role of International Red Cross (ICRC) during Second World War and on the information it had about mass murdering. In addition to the description of the creation and mission of the organization and its history, it focuses on its activities from the time the Nazis came to power until the end of the war. At the same time, it focuses on the policy and activities of the Nazis towards the Jewish population. Emphasis is placed on the relationship between the ICRC and Switzerland and their mutual influence on each other. The thesis analyses in detail the information available to the ICRC about mass killing of Jews and its response. The aim of the thesis is to provide a complete picture of what the International Red Cross knew about the mass killing and to try to explain the reasons for its reaction in the form of silence. The thesis is a historical analysis that uses syntheses based on academic secondary literature devoted to the history of the International Red Cross. The result of the analysis shows that although the International Red Cross knew the extent of the extermination policy of the Nazis already at the end of 1941 and the latest in February 1942, it broke its silence only at the end of 1944. It was led to this by the organization's rigid legalism, close ties to Switzerland and its political and social interests and fear of the reaction of Nazis.

Klíčová slova

druhá světová válka, Mezinárodní Červený kříž, holocaust, konečné řešení židovské otázky, mezinárodní humanitární právo

Key words

Second World War, International Red Cross, Holocaust, the Final Solution of Jewish question, international humanitarian law

Obsah

Úvod	7
Vymezení klíčových pojmů	7
Holocaust.....	8
Genocida.....	9
Válečný zločin.....	9
Konečné řešení židovské otázky	10
Mezinárodní humanitární právo	11
Přehled literatury.....	12
Metodologie	15
1. Mezinárodní Červený kříž.....	16
1.1. Historie ICRC	17
1.2. Činnost ICRC od nástupu nacistů do začátku války	22
2. ICRC a Švýcarsko	24
2.1. Co vědělo o masovém vyvraždění Švýcarsko?.....	26
3. Činnost ICRC za druhé světové války	27
3.1. Záchrané mise v Maďarsku 1944	31
4. Reakce ICRC na holocaust.....	33
4.1. Pasivita ICRC po roce 1942	35
4.2. Analýza reakce ICRC	36
5. Poválečná diskuze role ICRC.....	38
5.1. Otázka etické odpovědnosti.....	39
Závěr.....	40
Summary.....	42
Použitá literatura.....	45

Úvod

Druhá světová válka představuje jedno z nejtragičtějších období lidské historie. V temných časech války trpěl celý svět. Nad systematickým pronásledováním a masovým vražděním Židů se lidstvo s hrůzou pozastavuje doposud. V tomto kontextu se role mezinárodních organizací, jako je Mezinárodní Červený kříž a jeho Výbor (ICRC), stává předmětem zkoumání a diskuze. I v současnosti čelí ICRC otázkám ohledně svého působení za druhé světové války. Hlavním cílem práce je zkoumat motivy Mezinárodního Výboru Červeného kříže pro jeho činnost během druhé světové války a také informace, které Výbor měl o masovém vraždění Židů v koncentračních táborech, a odpovědět tak na hlavní výzkumnou otázku: co Mezinárodní Červený kříž věděl o masovém vyvražďování za druhé světové války? Spolu s tím je třeba se zaměřit na způsob, jakým Mezinárodní Výbor Červeného kříže reagoval na znepokojivé zprávy o masovém vyvražďování a jaký dopad jeho reakce měla na poválečný vývoj humanitární pomoci.

Téma je důležité pro pochopení historie ICRC a jeho role během Holocaustu, ale také pro zkoumání otázek ohledně etické odpovědnosti mezinárodních humanitárních organizací v konfliktu. Tento výzkum nabízí podstatná vysvětlení nejenom pro minulost, ale i pro současnost a budoucnost, a to zejména v prevenci genocidy a ochrany lidských práv. Téma je relevantní v dnešním světě, ve kterém se neustále potýkáme s rozsáhlými konflikty a humanitárními krizemi, a vyvstávají tak otázky ohledně role a zodpovědnosti mezinárodních organizací.

Vymezení klíčových pojmů

Při analýze informací, které měl Mezinárodní Červený kříž během druhé světové války, týkající se masového vraždění Židů, je nezbytné vymezit pojmy holocaust, genocida, válečný zločin, konečné řešení židovské otázky a mezinárodní humanitární právo. Pojem „holocaust“ má mnoho významů záviselých na kontextu, ve kterém se používá. V kontextu tématu se jedná o specificky využívaný termín pro genocidu židovského obyvatelstva za druhé světové války. Zároveň je třeba pochopit rozsah hromadného vyvražďování Židů během války skrze původ slova. Pojem válečný zločin je zásadní pro identifikaci nacistických zločinů během druhé světové války a tím pádem pro hodnocení postupů Mezinárodního Červeného kříže při jejich řešení. Tento termín zahrnuje zločiny proti lidskosti, včetně genocidy a nelidského zacházení, které jsou porušením mezinárodního humanitárního práva. Pojmové vymezení mezinárodního humanitárního

práva poskytuje rámec pro odsouzení válečných zločinů během ozbrojených konfliktů, což je relevantní pro analýzu postupů Mezinárodního Červeného kříže v době holocaustu. Mezinárodní Červený kříž je považován za zakladatele mezinárodního humanitárního práva, a právě jeho reakce v období holocaustu je důležitá pro pochopení role humanitárních organizací v období konfliktů. Termín „konečné řešení židovské otázky“ označuje nacistický plán na systematickou likvidaci židovského obyvatelstva v Evropě. Porozumění konečnému řešení židovské otázky má významný dopad na analýzu informací, které byly dostupné Mezinárodnímu Červenému kříži. Vysvětlení pojmu a pochopení jeho závažnosti umožňuje reflektovat etickou odpovědnost humanitárních organizací během konfliktu a posiluje kvalitu interpretace historických událostí.

Holocaust

Slovo holocaust pochází ze starořeckého *holokaustos*, v překladu doslova „něco, co kompletně shořelo“, z čehož vychází i zjednodušený význam „kompletní destrukce“.¹ Prostřednictvím tohoto vývoje označuje holocaust to, co nacisté provedli Židům, tedy kompletní destrukci ohněm. Ve středověku se holocaustem označoval celopal, což je zápalná oběť Bohu.² Holocaust ve smyslu židovské genocidy však nemá význam destrukce s náboženským podtextem.

Pojem „l'holocauste“ používali Francouzi k popisu tragických krveprolití už po první světové válce, později i pro popsání masakrů druhé světové války, a to bez náboženského podtónu.³ Použití termínu „holocaust“ pro označení židovské genocidy schválili po skončení války i různí židovští myslitelé. Pojem holocaust zpopularizoval v 50. letech židovský spisovatel a nositel Nobelovy ceny za mír Elie Wiesel.⁴ Wiesel vnímal v biblickém významu holocaustu jistou spojitost s tím, co se stalo Židům v rukou nacistů. Souvislosti nalézal v postavě Izáka z Genesis (první kniha Starého zákona), která podle Wiesela nabízí silné archetypy, skrze které může být holocaust vysvětlen a pochopen jako zkušenost spojená s unikátním postavením Židů.

¹ Zev Garber a Bruce Zuckerman, „Why Do We Call the Holocaust „The Holocaust?“ An Inquiry into the Psychology of Labels“, *Modern Judaism*, vol. 9, no. 2 (Květen 1989): 198, <http://www.jstor.org/stable/1396314> (staženo 8.4.2024).

² Dan Michman, „Why Is the Shoah Called ‚the Shoah‘ or ‚The Holocaust‘? On the History of the Terminology for the Nazi Anti-Jewish Campaign“, *The Journal of Holocaust Research* vol. 35, no. 4 (2021): 250, DOI: 10.1080/25785648.2021.1994764 (staženo 10.4.2024).

³ Garber a Zuckerman, „Why Do We Call the Holocaust 'The Holocaust?'“, 200.

⁴ Ibid., 202.

Především mezi hebrejsky hovořícími a příslušníky židovského národa se preferuje termín „šoa“, v překladu „katastrofa“. Šoa se používá exkluzivně pro genocidu židovského obyvatelstva. Jedná se o hluboce emocionální a kulturně specifický termín popisující jedinečné židovské utrpení. Kvůli tomuto přístupu se ale podle některých může zapomínat na ostatní oběti koncentračních táborů, ve kterých zemřelo na 11 milionu osob, z čehož pět milionu byli příslušníci jiné než židovské etnicity.⁵

Někdy se Šoa, židovská genocida, používá jako podkategorie holocaustu, který je zastřešujícím pojmem označující genocidu různých etnik nacisty.⁶ Ve vědeckých a historických textech se dlouhodobě používá termín „holocaust“ pro označení židovské genocidy nacisty, a proto ho budu ve své práci využívat i já.

Genocida

Podle *Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidy* je genocida zločinem podle mezinárodního práva „páchaným v úmyslu zničit úplně nebo částečně některou národní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu jako takovou“.⁷ Úmluva dále definuje konkrétní činy, které vedou ke spáchání genocidy. Za hodné trestu tak označuje genocidu, spolčení ke spáchání genocidy, přímé a veřejné podněcování ke spáchání genocidy, pokus o spáchání a účastnictví na genocidě.⁸ Pojem byl poprvé použit v roce 1943 polským právníkem Raphaelem Lemkinem, kterému se podařilo definici prosadit po skončení druhé světové války.⁹ Popudem pro vytvoření pojmu, který by zastřešoval masové vraždění určité skupiny mu byla genocida Arménů Turky v roce 1915.¹⁰

Válečný zločin

Válečné zločiny porušují mezinárodní humanitární právo v mezinárodním i vnitrostátním konfliktu a proviňuje se jak jejich vykonavatel, tak jejich zadavatel. Válečnými zločiny se rozumí „vázná porušení Ženevských úmluv z 12. srpna 1949 [...], jiné případy závažného porušení zákonů a obyčejů platných v mezinárodních ozbrojených konfliktech v existujícím rámci mezinárodního práva [...] a v případě ozbrojeného konfliktu jiné než

⁵ Michman, „Why is the Shoah Called ‚the Shoah‘ or ‚the Holocaust‘“, 260.

⁶ Michman, „Why is the Shoah Called ‚the Shoah‘ or ‚the Holocaust‘“, 252.

⁷ United Nations, *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, 9. prosince 1948, dostupné z: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf (staženo 8.3.2024).

⁸ United Nations, *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*.

⁹ Michman, „Why is the Shoah Called ‚the Shoah‘ or ‚the Holocaust‘“, 260.

¹⁰ Ibid., 254.

mezinárodní povahy [...]“.¹¹ Vážnými porušeními se myslí například ohrožení zdraví nebo života chráněné osoby, nucené přesuny obyvatel, ponižování lidské důstojnosti, nelidské zacházení či zdržování repatriace válečných zajatců a mnoho dalších.¹²

Konečné řešení židovské otázky

Pojem „židovská otázka“ se objevil po francouzské revoluci, po které byli Židé v mnohých zemích zrovnoprávněni a začali se pohybovat mimo určená ghetta (část města majoritou vyhrazená pro náboženskou nebo rasovou minoritu).¹³ Židovská otázka řešila, jak začlenit Židy do společnosti. Později se začaly ozývat hlasy obávající se židovské asimilace, která by podle kritiků ohrozila tradiční křesťanské hodnoty a rasovou čistotu. Tím se židovská otázka stala problémem biologie a v 60. letech 19. století už byl pojem čistě antisemitský – emancipace a integrace byly pouze kulturními fenomény a neměnily nic na biologické podstatě židovské identity.¹⁴

Termín „konečné řešení židovské otázky“ odkazuje k nacistickému plánu odstranit židovskou populaci z Evropy kvůli jejich údajné světové konspiraci. Hitler ze špatného osudu Německa po první světové válce (a všeho před tím i po tom) vinil právě Židy. Nacisté nejdřív nátlakem a nepříznivými okolnostmi dohnali Židy k emigraci, později je nuceně odsouvali a deportovali a nakonec, když nebylo, kam je dále odsouvat, je začali masově vraždit.

Německou invazí do Sovětské svazu v červnu 1941 započala německá vyhlazovací válka, která představovala nacistické masové vraždění nejenom východních Židů.¹⁵ Experimentování s novými a efektivními metodami vyhlazování nepřátel nakonec nevyhnutelně vedlo k fázi „konečné řešení židovské otázky“.¹⁶ Neexistuje jeden dokument o Hitlerově rozkazu o celkovém vyhlazení evropských Židů, ale základem pro plán genocidy bylo setkání pohlavárů svolané Hitlerem 16. července 1941.¹⁷ Několik dnů

¹¹ Definice válečných zločinů v Římském statutu Mezinárodního trestního soudu ze dne 17. července 1998, článek 8, dostupné z: https://www.cervenkykriz.eu/files/files/cz/mhp_zlociny/cl-8-RS.pdf (staženo 13.3.2024).

¹² „Postih válečných zločinů“, *Český červený kříž*, <https://www.cervenkykriz.eu/postih-valecnych-zlocinu> (staženo 13.3.2024).

¹³ Johann Chapoutot, „The Final Solution: the Term and the Plan, Mass Violence & Résistance“, *SciencesPo* (28. března 2016), <https://www.sciencespo.fr/mass-violence-war-massacre-resistance/en/document/final-solution-term-and-plan.html> (staženo 2.4.2024).

¹⁴ Chapoutot, „The Final Solution“, <https://www.sciencespo.fr/mass-violence-war-massacre-resistance/en/document/final-solution-term-and-plan.html>.

¹⁵ David Crowe, *The Holocaust: Roots, History, and Aftermath* (Colorado: Westview Press, 2008): 192.

¹⁶ Raul Hilberg, *Perpetrators, Victims, Bystanders: The Jewish Catastrophe, 1933-1945* (London: Lime Tree, 1993): 99.

¹⁷ Crowe, *The Holocaust*, 226.

před tím řekl vůdce SS a šéf gestapa Heinrich Himmler hlavnímu veliteli Osvětimi Rudolfu Hossovi, že Hitler vydal rozkaz o konečném řešení židovské otázky. Historici se nemohou shodnout na konkrétní časové ose plánování konečného řešení, ale shodují se, že na konci podzimu 1941, kdy Německo bylo přesvědčené o své výhře v SSSR, měli Hitler a SS rozpracované plány pro povraždění všech evropských Židů.¹⁸

Když nacisté hledali efektivní nástroj masového zabíjení, smrt plynem se ukázala jako ideální. První experimentální použití plynu Cyklonu B, jedu na hlodavce a hmyz, který se už předtím využil pro likvidaci sovětských zajatců, se konalo v Osvětimi na začátku září 1941.¹⁹

O oficiální implementaci konečného řešení v podobě masového vyvraždění židovské populace se rozhodlo na konferenci ve Wannsee 20. ledna 1942 a na jeho organizaci a realizaci dohlížel Adolf Eichmann.²⁰ Eichmann později vypověděl, že každý zúčastněný na konferenci ve Wannsee si byl vědom masové likvidace, která na východě probíhala.²¹

Mezinárodní humanitární právo

Mezinárodní humanitární právo se sestává z pravidel, které po dobu ozbrojeného mezinárodního i vnitrostátního konfliktu chrání osoby, jež se přímo či nepřímo účastní nepřátelských akcí, a omezuje způsoby války. Vymezuje, že základními principy je rozlišování mezi válečnými a civilními cíli; lidskost a válečná účelnost; předcházení zbytečnému násilí, což limituje výběr válečných prostředků; a proporcionalita, která zavazuje k posuzování způsobů vedení války. Touto povinností šířit znalost Ženevských úmluv a dodatkových protokolů náleží jednotlivým státům, které jsou těmito smlouvami vázány. Povinností je vázán i Mezinárodní Červený kříž, jehož orgány mají za úkol pracovat na pochopení a šíření mezinárodního humanitárního práva a připravovat jeho rozvoj.

Při vzniku moderního mezinárodního humanitárního práva sehráli klíčovou roli Henry Dunant a Guillaume-Henri Dufour. Ti po vlastní válečné zkušenosti iniciovali diplomatickou konferenci, jejímž výsledkem byla v roce 1864 první Ženevská úmluva,

¹⁸ Ibid., 228.

¹⁹ Ibid., 234.

²⁰ Jean-Claude Favez, *The Red Cross and the Holocaust* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999): 3.

²¹ Crowe, *The Holocaust*, 236.

kteřá položila základy současného mezinárodního práva.²² Za první světové války bojující strany použily nové prostředky vedení války, jako byly jedovaté plyny, a proto mezinárodní humanitární prostor přišel v roce 1925 a 1929 s novými, rozsáhlejšími úmluvami.²³ Po masivních ztrátách během druhé světové války přijalo mezinárodní společenství v roce 1949 čtvrtou Ženevskou úmluvu o ochraně civilních osob za války, které byli v průběhu tohoto konfliktu v šedé zóně ochrany. V roce 1949 byly všechny Ženevské konvence revidovány a byly přijaty všemi státy. V roce 1977 v reakci na národně osvobozené boje vznikly Dodatkové protokoly k Ženevským konvencím.²⁴ V roce 2005 k úmluvám přibyl poslední dokument, Dodatkový protokol III, týkající se přijetí dodatečného rozlišovacího znaku.²⁵

Přehled literatury

Výzkum činnosti Mezinárodního Červeného kříže během druhé světové války, především různých selhání, probíhá aktivně zejména ze strany historiků věnujících se lékařskému humanitarismu a jeho historii. Většina studií se objevuje v anglickém a francouzském znění, popřípadě jsou dále překládány. Výzkum odstartoval Jean-Claude Favez, který byl prvním historikem, jemuž Mezinárodní Červený kříž umožnil v 80. letech přístup ke svým archivům. Favez byl přímo vyzván k provedení nezávislého vyšetřování, který měl podle Mezinárodního Červeného kříže utišit kritiku ze strany veřejnosti. Favez představil první ucelenou studii, *Red Cross and the Holocaust*, věnující se roli Mezinárodního Červeného kříže během Holocaustu.²⁶ Favez přišel se závěrem, že Mezinárodní Červený kříž byl hluboce ovlivněn švýcarskými nacionalistickými ideologiemi, neobvinil ho však z otevřené kolaborace.²⁷ Ve své studii se zabývá veškerými vlivy, které formovaly rozhodovací procesy Mezinárodního Výboru Červeného kříže, shrnuje historii jeho činnosti i význam klíčových osobností. Pro podání celkového obrazu zohledňuje světovou situaci během války a prostředí, ve kterém musel Výbor operovat.

²² American Red Cross, „Summary of Geneva Conventions of 1949 and Their Additional Protocols“, *International Humanitarian Law* (Duben 2011): 1, https://www.redcross.org/content/dam/redcross/atg/PDF_s/International_Services/International_Humanitarian_Law/IHL_SummaryGenevaConv.pdf (staženo 3.4.2024).

²³ Ibid., 3.

²⁴ Neville Wylie, Melanie Oppenheimer a James Crossland eds., *The Red Cross Movement: Myths, Practices and Turning Points* (Manchester: Manchester University Press, 2020): 5.

²⁵ American Red Cross, „Summary of Geneva Conventions of 1949 and Their Additional Protocols“, 1.

²⁶ Favez, *The Red Cross and the Holocaust*.

²⁷ Ibid., 278.

Z Favezovy studie vychází mnozí jiní historici, kteří se problematice Mezinárodního Červeného kříže za druhé světové války věnují. V 80. letech se otevřely Archivy Výboru a ve stejném období započala veřejná diskuze ohledně reakce humanitárních organizací i Spojenců na alarmující zprávy ohledně masového vyvražďování Židů. Velká pozornost je mezi historiky věnována především období po roce 1942, zatímco činnost Výboru v letech před tím není ve většině rozebírána. Publikace zároveň většinou nemají přesah do poválečného období a krize, kterou Mezinárodní Červený kříž v oněch letech zažíval. Výzkum se zaměřuje na Mezinárodní Výbor Červeného kříže a jeho politiku, ačkoli se často pouští i do analýzy vztahu mezi Švýcarskem a Výborem. Sám Výbor téma na přelomu tisíciletí pravidelně otevíral a vyrovnával se s minulostí. Zdroje jsem vybírala na základě relevantnosti k tématu, aby se zaměřovaly na práci humanitární organizace, konkrétně Mezinárodního Červeného kříže, za druhé světové války a také podle data publikace. Důraz byl kladen na co nejnovější publikace, aby práce vycházela ze stávajícího výzkumu.

Dále jsem zvolila knihu od Maroufa Hasiana Jr., *Communicating During Humanitarian Crisis* z důvodu rozsáhlé analýzy příčin a důsledků mlčení humanitárních organizací během krizí. Hasian Jr. se věnuje rozhodovacím procesům humanitárních organizací a jiných subjektů a jejich zpolitizované podstatě během konfliktů a krizí.²⁸ Přistupuje k tématu s odbornými definicemi etického jednání a kriticky rozebírá rozhodnutí Mezinárodního Červeného kříže během holocaustu.

Kniha Geralda Steinachera *Humanitarians at War* poskytuje srozumitelný popis komplexní historie Červeného kříže jako humanitární organizace, jeho úspěchů a selhání během holocaustu a rozebírá i následky jeho jednání a dopady na reputaci organizace.²⁹ Před *Humanitarians at War* publikoval již knihu *Nazis on the Run*, ve které rozebírá poválečný osud nacistických zločinců a institucí, které umožnily jejich útěk z Evropy.³⁰

David Cesarani spolu s Paulem Levinem publikovali knihu *‘Bystanders’ to the Holocaust*, která obsahuje šest kapitol věnujících se různým přihlížejícím nezúčastněným

²⁸ Marouf Hasian Jr., *Communicating during Humanitarian Medical Crises: The Consequences of Silence* (London: Lexington Books, 2019): 2.

²⁹ Gerald Steinacher, *Humanitarians at War: The Red Cross in the Shadow of the Holocaust* (New York: Oxford University Press Inc., 2017).

³⁰ Gerald Steinacher, *Nazis on the Run: How Hitler’s Henchmen Fled Justice* (New York: Oxford University Press Inc., 2012).

subjektům, tzv. *bystanders*.³¹ Jedna z kapitol se zaměřuje na Švýcarsko a jeho instituce a v práci přispívá k evaluaci vztahu mezi švýcarskou politikou a činností Mezinárodního Červeného kříže.

Článek od Montyho Noama Penkowera *The World Jewish Congress Confronts the International Red Cross during the Holocaust* se zabývá rolí Světového židovského kongresu v pomoci evropským Židům během druhé světové války a jeho snahám zmobilizovat spojenecké a neutrální síly.³² Kniha od více autorů, *Red Cross Movement: Myths, practices and turning points*, mi pomohla pochopit poslání Mezinárodního Červeného kříže a stěžejních událostí v jeho historii.³³ Sebastien Farré zaujal v článku *The ICRC and the detainees in Nazi concentration camps (1942-1945)* jiný postoj pro vysvětlení selhání Mezinárodního Červeného kříže za druhé světové války, a to skrze analýzu jeho pomoci válečným zajatcům.³⁴

Pro vysvětlení a pochopení pojmu holocaust, jeho původu a průběhu jsem využila článek *Why Do We Call the Holocaust „The Holocaust?“ An Inquiry into the Psychology of Labels* Zeva Garbera a Bruce Zuckermana a *Why Is the Shoah Called ‚the Shoah‘ or ‚the Holocaust‘?* od Dana Michmana.³⁵ Pro kompletní analýzu událostí druhé světové války a historie nacistické politiky jsem čerpala z knih *The Holocaust – Roots, History and Aftermath* od Davida M. Crowa.³⁶ Detailní rozbor událostí kolem roku 1942 a informací ohledně konečného řešení židovské otázky přináší Raul Hilberg ve své knize *Perpetrators Victims Bystanders*.³⁷

Každá ze studií pak zaujímá rozdílné postoje k odkazu Mezinárodního Červeného kříže a mým cílem je všechny zdroje informačně porovnat a vyvodit ucelenou analýzu. Doplňujícími zdroji mi jsou volně přístupné dokumenty z archivů Mezinárodního

³¹ David Cesarani a Paul A. Levine, *‚Bystanders‘ to the Holocaust: A Re-evaluation* (New York: Frank Cass Publishers, 1984).

³² Monty Noam Penkower, „The World Jewish Congress Confronts the International Red Cross during the Holocaust“, *Jewish Social Studies*, vol. 41, no. ¾ (Summer – Autumn, 1979): 29–56, <http://www.jstor.org/stable/4467053> (staženo 12.1.2024).

³³ Wylie, Oppenheimer a Crossland, *The Red Cross Movement*.

³⁴ Sébastien Farré, „The ICRC and detainees in Nazi camps – ICRC International blog“, *International Review of the Red Cross*, vol. 94, no. 888 (Winter 2012): 1381-1408, doi:10.1017/S1816383113000489 (staženo 7.1.2024).

³⁵ Garber a Zuckerman, „Why Do We Call the Holocaust 'The Holocaust?'“ a Michman, „Why is the Shoah Called ‚the Shoah‘ or ‚the Holocaust‘“.

³⁶ Crowe, *The Holocaust*.

³⁷ Hilberg, *Perpetrators, Victims, Bystanders*.

Červeného kříže rozebírající aktivitu za druhé světové války, Ženevské úmluvy a jiné právní dokumenty ohledně válečného období.

Metodologie

Metodologií práce je historická analýza, která využívá syntézy na základě odborné sekundární literatury věnující se dějinám Mezinárodního Červeného kříže s důrazem na druhou světovou válku, jeho chování v tomto období a informací, které organizace měla o konečném řešení židovské otázky. V úvodní části je cílem popsat zrod Mezinárodního Červeného kříže a jeho historii pro zobrazení poslání organizace a výzvy, se kterými se během své existence potýkala, a které mohly mít vliv na její konání během druhé světové války. Zároveň se bude věnovat vztahu Mezinárodního Červeného kříže a Švýcarska, a jak se navzájem tyto subjekty ovlivňovaly v jejich směřování a politice. Většina práce se potom bude věnovat analýze zdrojů v oblasti toho, co měl Mezinárodní Červený kříž za informace o masovém vraždění Židů a konečném řešení židovské otázky. Cílem je zjistit jaké informace měl, kdy je získal a jak s nimi naložil. Součástí bude také analýza činnosti Mezinárodního Červeného kříže za druhé světové války a jeho možností v otázce záchrany Židů.

Bakalářská práce je rozdělena do pěti kapitol. První kapitola se věnuje obecným informacím o Mezinárodním Červeném kříži, jeho poslání, vzniku i současné struktuře. Nabízí přehled podstatných pojmů a dokumentů, a klíčových momentů, které formovaly dnešní Mezinárodní Červený kříž. Součástí jsou dvě podkapitoly, které se zabývají podrobnou historií Mezinárodního Výboru Červeného kříže a činností ICRC od nástupu nacistů k moci po začátek druhé světové války. Druhá kapitola má název ICRC a Švýcarsko – vzájemné vazby. Není možné oddělit Výbor od jeho mateřské země, která měla na jeho činnost a politiku nemalý vliv, a proto považuji za důležité vztah podrobně vysvětlit. Ve třetí kapitole se již pouštím do popisu činnosti Výboru za druhé světové války bez konkrétnějšího hodnocení jak jeho aktivit, tak informací, které s tím nevyhnutelně souvisely. Cílem je popsat úspěchy, kterých ICRC během války dosáhl a způsoby, kterými pomáhal obětem války jakožto humanitární organizace. Ve čtvrté kapitole se dostávám k samotným informacím, které Mezinárodní Výbor Červeného kříže měl o masovém vyvraždění Židů, o konečném řešení židovské otázky a nacistických plánech. Kapitola je stěžejní pro zodpovězení výzkumných otázek a pro pochopení poválečné kritiky Výboru a má za úkol nabídnout vhled do krize mezinárodního humanitarismu a jeho změny po druhé světové válce.

1. Mezinárodní Červený kříž

Vznik Červeného kříže je výsledkem humanitarismu 19. století, jehož prvotní posláním bylo minimalizovat útrapy vojáků zapojených do války. Postupem času se však jeho záběr rozrostl o snižování utrpení civilistů, nejenom během konfliktu, ale i v období míru.³⁸ Červený kříž se zavázal k roli mediátora mezi vládami a národy za účelem humanitární pomoci.³⁹ Největším úspěchem Mezinárodního Červeného kříže je soubor Ženevských úmluv usměrňující pravidla války, které figurují jako stavební kámen pro mezinárodní humanitární právo. Ženevskými úmluvami jsou chráněni ti, co se přímo neúčastní bojů, tj. civilisti, zdravotníci a dobrovolníci, a také ti, co se už neúčastní, myšleno zranění či nemocní vojáci a váleční zajatci. První Ženevská úmluva z roku 1864 zajistila mezinárodní dohodu na ochranu nemocných a raněných v boji a připravila půdu pro vznik mezinárodního humanitárního práva.⁴⁰ Druhá Ženevská úmluva byla přijata v roce 1906 a rozšířila ochranu na oběti námořních konfliktů. Třetí Ženevská úmluva z roku 1929 upravuje podmínky zacházení s válečnými zajatci, kteří mají právo na humánní zacházení, důstojné ubytování, dostatek jídla a lékařské péče.⁴¹ V roce 1949 nejenom přibyla čtvrtá Ženevská úmluva, ale všechny předešlé byly zároveň revidovány a aktualizovány. Čtvrtá Ženevská úmluva definuje, že civilisti v prostoru ozbrojeného konfliktu jsou chráněni všemi čtyřmi úmluvami. V současnosti Mezinárodní Červený kříž operuje pod čtyřmi Ženevskými úmluvami a třemi dodatkovými protokoly.⁴²

Mezinárodní Červený kříž je celosvětově působící neutrální humanitární organizací, zajišťující ochranu a asistenci obětem ozbrojených konfliktů nebo jiných lidských či přírodních katastrof, stejně jako obětem chronické chudoby.⁴³ Kvůli principu neutrality Mezinárodní Červený kříž požaduje souhlas od všech zúčastněných stran, než vyšle své delegáty do terénu. Své poslání plní nejenom přímou pomocí na určených místech, ale zároveň se stará o implementaci mezinárodního humanitárního práva do zákonů jednotlivých národů. Dnes jsou zapojené státy vázány Ženevskými konvencemi

³⁸ Steinacher, *Humanitarians at War*, 8.

³⁹ Penkower, „The World Jewish Congress Confronts the International Red Cross during the Holocaust“, 230.

⁴⁰ Wylie, Oppenheimer a Crossland, *The Red Cross Movement*, 4.

⁴¹ American Red Cross, „Summary of Geneva Conventions of 1949 and Their Additional Protocols“, 3.

⁴² Wylie, Oppenheimer a Crossland, *The Red Cross Movement*, 2.

⁴³ *Ibid.*, 2.

z roku 1949, které v případě konfliktů chrání zraněné a nemocné vojáky, válečné vězně a civilisty.⁴⁴

Globální síť Červeného kříže má tři větve: Mezinárodní federace společnosti Červeného kříže a Červeného půlměsíce (IFRC), Mezinárodní výbor Červeného kříže (ICRC) a národní společnosti Červeného kříže a Červeného půlměsíce.⁴⁵ IFRC je koalici jednotlivých národních poboček a zajišťuje humanitární službu během mírového období, včetně pomoci uprchlíkům mimo konfliktní oblasti a organizuje mezinárodní operace pro pomoc při katastrofách. ICRC poskytuje humanitární pomoc lidem zasaženým ozbrojeným konfliktem, což mimo přímou lékařskou pomoc zraněným zahrnuje návštěvu válečných zajatců a civilistů, vzdělávání členů ozbrojených složek v oblasti humanitárního práva nebo hledání ztracených osob. Jednotlivé národní společnosti se zaměřují na pomoc přímo ve státech působení, pomáhají s přípravou pro stavy nouze a edukují širokou veřejnost o prevenci, první pomoci a humanitárním právu.⁴⁶ První národní společnosti Červeného kříže byly soukromé organizace založené filantropy daných zemí.⁴⁷

Mezinárodní výbor Červeného kříže sídlí v Ženevě, ale má delegace v desítkách dalších zemích, které úzce spolupracují s tamními národními společnostmi Červeného kříže. Hlavním řídicím orgánem je Shromáždění, složené z patnácti až dvaceti švýcarských občanů, které dohlíží na veškerou činnost ICRC s vedoucí pozicí prezidenta a viceprezidenta orgánu.⁴⁸ Úlohou Shromáždění je formulovat politiku organizace, definovat cíle a strategie, schvalovat rozpočet a jmenovat klíčové osobnosti organizace.

1.1. Historie ICRC

Orgán, který je dnes známý jako Mezinárodní výbor Červeného kříže, se poprvé sešel v pětičlenné sestavě v Ženevě roku 1863 pod taktovkou Henryho Dunanta. Dunant přišel s návrhem humanitární organizace pro péči o zraněné vojáky po zkušenostech s bitvou u Solferina v roce 1859.⁴⁹ V té byl svědkem odchodu armád, které za sebou po bitvě zanechaly bojiště plné zraněných a umírajících vojáků. Dunant se bezprostředně po

⁴⁴ American Red Cross, „Summary of Geneva Conventions of 1949 and Their Additional Protocols“, 2.

⁴⁵ Wylie, Oppenheimer a Crossland, *The Red Cross Movement*, 1.

⁴⁶ Ibid., 5.

⁴⁷ Steinacher, *Humanitarians at War*, 15.

⁴⁸ „Governance“, *International Committee of the Red Cross*, <https://www.icrc.org/en/who-we-are/the-governance> (staženo 16.3.2024).

⁴⁹ American Red Cross, „Summary of Geneva Conventions of 1949 and Their Additional Protocols“, 1.

skončení bitvy pokusil zmobilizovat pomoc zraněným, ale i tak tisíce vojáků zahynulo.⁵⁰ Nedlouho poté vydal knihu *Vzpomínka na Solferino*, ve které navrhl, aby byli cvičeni dobrovolní zdravotníci v případě poskytování péče zraněným v konfliktu pod ochranou. Znakem nové organizace se stal červený kříž na bílém pozadí, tedy obrácená švýcarská vlajka, jako úcta k původu zakladatelů. Červený kříž byl tak od samého počátku soukromé sdružení fungující pod švýcarskými zákony.⁵¹ Červený kříž měl pomoci šířit hodnoty evropské civilizace, skrze které se válka měla stát méně brutální a snížit tak utrpení vojáků. Nezávislost a nestrannost se staly centrálními hodnotami pro novou organizaci, která tak měla pomáhat všem bez ohledu na jejich zemi původu. Neutralita Červeného kříže pramenila nejenom z jeho nevládního charakteru, ale především z občanství jeho členů.⁵²

Červený kříž mohl nabídnout nová pravidla, ale nemohl je implementovat ve světovém měřítku. To bylo pouze v moci národních vlád, které mohly zajistit, aby se z navrhovaných pravidel stalo mezinárodní právo. A tak roku 1864 dvanáct evropských států přijalo první Ženevskou úmluvu, která hovořila o zlepšení podmínek zraněných vojáků a zavazovala k respektování neutrality válečného zdravotnického personálu a nemocnic, které měly být viditelně označeny červeným křížem.⁵³ Prvními deseti články vymeziła první Ženevská úmluva základy humanitárního práva. Články specifikovaly, že ambulance, vojenské nemocnice a jejich obsluhující osoby operující pod znakem červeného kříže na bílém pozadí jsou během konfliktu neutrální a pod ochranou, stejně jako dobrovolníci, kteří se starají o zraněné. O shromážděné zraněné a nemocné vojáky se mají postarat obě strany konfliktu.⁵⁴

První válkou po ratifikaci první Ženevské úmluvy byla prusko-dánská válka v roce 1864. V této válce již pomáhali delegáti Červeného kříže, kteří figurovali jako neutrální mediátoři mezi válčícími stranami, a dobrovolní doktoři a sestry, jež se starali o raněné vojáky. Prvním velkým testem však byla prusko-francouzská válka mezi lety 1870-1871, která vzhledem k rozsáhlosti konfliktu znamenala střet moderních a masivních armád.⁵⁵ Práce ICRC zahrnovala stavění provizorních nemocnic, získávání informací o zmizelých či zabitých a zajišťování korespondence s válečnými zajatci.

⁵⁰ American Red Cross, „Summary of Geneva Conventions of 1949 and Their Additional Protocols“, 1.

⁵¹ Steinacher, *Humanitarians at War*, 10.

⁵² Favez, *The Red Cross and the Holocaust*, 14.

⁵³ Steinacher, *Humanitarians at War*, 12.

⁵⁴ American Red Cross, „Summary of Geneva Conventions of 1949 and Their Additional Protocols“, 6.

⁵⁵ Steinacher, *Humanitarians at War*, 14.

Činnost Červeného kříže byla značně omezena vzhledem k rapidní modernizaci arzenálů a problémům v komunikaci s bojujícími stranami. Konec 19. století byl navíc definován silným nacionalismem, který v lidech podporoval nedůvěru k příslušníkům cizího národa, kteří byli vnímáni jako neznámé nebezpečí. Mnozí pracovníci měli ztíženou činnost z důvodu podezření ze špionáže a neutrální státy byly považovány za nevypočitatelné.⁵⁶ Většina bojujících stran nechtěla poskytovat jakoukoli pomoc přátelům či nepřátelům, aby poskytované materiály nepadly do špatných rukou, jinak by Červený kříž pravděpodobně dosáhl větších výsledků.

Do vypuknutí první světové války byl Mezinárodní Červený kříž stále malou ženevskou organizací s nízkým počtem zaměstnanců. Během první světové války se organizace dostala do povědomí doručováním balíčků pro válečné zajatce a hledáním ztracených osob, takže počet dobrovolníků narostl.⁵⁷ Hlavní roli sehrály národní pobočky Mezinárodního Červeného kříže, jejichž dobrovolníci byli rychle zmobilizováni na začátku války a od té doby jsou nedílnou součástí Červeného kříže i daných států. Aktivita světových delegací rostla a prioritou se staly návštěvy válečných zajatců. Svou prací během světové války se Mezinárodní Červený kříž dostal do povědomí jako hodnotná humanitární organizace stojící na pevném základě a dotovaná stabilními finančními subjekty. Mezinárodní Červený kříž toho dosáhl během první světové války tolik, že nastavil veškerá světová očekávání pro humanitární organizace.⁵⁸ Po první světové válce se evropský prostor po rozpadu několika státních celků a bolševické revoluci potýkal s tíživou uprchlickou krizí a Mezinárodní Červený kříž se snažil poskytnout dostatek pomoci uprchlíkům. Během poválečného období představil Mezinárodní Červený kříž své první cestovní doklady a začal pracovat na humanitárním právu pro ochranu uprchlíků.⁵⁹ Rozvoj uprchlické pomoci Mezinárodního Červeného kříže hrál klíčovou roli i v období po druhé světové válce, kdy ji zneužívali nacističtí zločinci utíkající z evropského prostoru.

Rok po skončení první světové války vznikla v Paříži Liga společností Červeného kříže (budoucí Mezinárodní federace společností Červeného kříže a Červeného půlměsíce), která soupeřila s původním ICRC o vůdčí roli v uskupení Červeného kříže.

⁵⁶ Steinacher, *Humanitarians at War*, 14.

⁵⁷ Penkower, „The World Jewish Congress Confronts the International Red Cross during the Holocaust“, 230.

⁵⁸ Hasian Jr., *Communicating during Humanitarian Medical Crises*, 87.

⁵⁹ Steinacher, *Humanitarians at War*, 15.

Po počátečních animozitách nakonec ICRC a Liga dospěly ke kompromisu – ICRC limitoval svou práci na období války, zatímco Liga se jako zastřešující organizace věnovala pomoci civilistům, kteří padli za obětí katastrofám.⁶⁰ Liga zároveň měla za cíl spojit organizace Červeného kříže po celém světě a pokračovat v humanitární práci i v mírových dobách se zaměřením na sociální, zdravotní a vzdělávací iniciativy.⁶¹

Po nástupu Benita Mussoliniho k moci v Itálii zažíval Výbor Mezinárodního Červeného kříže obtíže při poskytování humanitární pomoci politickým vězňům fašistického režimu. Zásahy ICRC byly limitovány na akce, které byly ve spolupráci a s pomocí národních poboček Červeného kříže a které byly podmíněny žádostí konkrétního státu. Činnost národní společnosti Červeného kříže v Mussoliniho Itálii zkolabovala, jelikož byla úzce napojena na italskou vládu a neodmítala její ideologii. ICRC nakonec požádal o povolení navštívit politické vězně, jenž Mussolini vstřícně udělil. Tehdejší prezident Výboru Max Huber byl v dalších letech velice skeptický k další intervenci ve fašistické Itálii, jelikož se bál, že by podobná povolení mohla působit jako souhlas s Mussoliniho politikou, což by mohlo ohrozit neutralitu a integritu ICRC.⁶² S podobnými výzvami se Výbor potýkal i za španělské občanské války, kdy se italská pobočka, když byla požádána o pomoc, rozhodla zvýhodnit Francovu stranu namísto spravedlivé pomoci oběma stranám.⁶³

V roce 1928 byly přijaty statuty Mezinárodního Červeného kříže, které mimo jiné potvrdily samostatný a nezávislý status Výboru, na kterém mu záleželo.⁶⁴ Avšak podstatná změna v humanitárním právu přišla v roce 1929 s přijetím nové Ženevské úmluvy s ustanovenými pravidly pro zacházení s válečnými zajatci.⁶⁵ Ve světle událostí první světové války úmluva upravovala, že ochrana se mimo zraněné vojáky rozšiřuje na válečné zajatce, s právem je navštívit a získávat o nich informace a zajistit jim humánní zacházení.⁶⁶ Ani tato úmluva však nevztahovala ochranu na všechny subjekty války, zejména civilisty, což zčásti měla změnit úmluva odsouhlasená ICRC v roce 1934 v Tokiu, která měla být mezinárodnímu prostoru představena na konferenci v roce 1940.⁶⁷

⁶⁰ Steinacher, *Humanitarians at War*, 20.

⁶¹ Wylie, Oppenheimer a Crossland, *The Red Cross Movement*, 4.

⁶² Steinacher, *Humanitarians at War*, 22.

⁶³ Steinacher, *Humanitarians at War*, 22.

⁶⁴ Favez, *The Red Cross and the Holocaust*, 14.

⁶⁵ Steinacher, *Humanitarians at War*, 20.

⁶⁶ Cesarani a Levine, *‘Bystanders’ to the Holocaust*, 81.

⁶⁷ Hasian Jr., *Communicating during Humanitarian Medical Crises*, 88.

Kvůli začátku války v září 1939 ke konferenci nedošlo a smlouva z Tokia nebyla ratifikována. Přijetím tokijské dohody by se byla ochrana rozšířila na zajaté nepřátelské cizince, tedy všechny zajatce a deportované z okupovaných území, což by zásadně změnilo činnost humanitárních organizací.⁶⁸

Mezinárodní Výbor Červeného kříže po válce často na kritiku jeho pasivity reagoval právě upozorněním na nepřijetí projektu z Tokia, prostřednictvím které nemohl zasáhnout ve prospěch Židů na německém území. Hasian Jr. upozorňuje na právní formalismus, kterým byla politika nejenom Mezinárodního Červeného kříže, ale i Švýcarska, typická, a jehož rigidní forma neumožňovala improvizaci v záchraně civilistů.⁶⁹ Ačkoli nedošlo k ratifikaci úmluvy z Tokia, většina zemí, které tou dobou figurovaly v mezinárodním humanitárním právu, ji v praxi ctily a mnozí civilisté tak disponovali stejným právním statutem jako váleční zajatci.⁷⁰ Avšak nejasnost definice nechávala prostor pro manipulaci a ve Třetí říši došlo k vyřazení Židů pomocí klasifikace jako „zadržovaných civilistů“, na rozdíl od ostatních civilistů, kteří byli označováni za „civilní zajatce“.⁷¹ Chyba ICRC byla, že takovou definici přijal. Aktivní nátlakovou skupinou byl Světový židovský kongres, založený roku 1936 a složený z delegací různých židovských organizací a komunit.⁷² Světový židovský kongres umístil svou pobočku v Ženevě pod vedení Gerharta M. Riegnera, mladého a energického právníka. Od roku 1941 systematicky informoval o dění ve Třetí říši a východní Evropě a sbíral veškeré dostupné informace skrze dobře informované zdroje v Německu.⁷³ Od roku 1942 započal rozsáhlé informování o zmizení židovských komunit v Evropě – například vyvraždění 39 tisíc ze 40 tisíc Židů z Vilnius. Kongres opakovaně žádal Mezinárodní Červený kříž během let 1942-1943 o vyvinutí nátlaku na nacisty, aby i židovské obyvatelstvo mělo ochranu jako civilní váleční zajatci, avšak takové prosby nebyly vyslyšeny.⁷⁴

⁶⁸ Penkower, „The World Jewish Congress Confronts the International Red Cross during the Holocaust“, 23.

⁶⁹ Hasian Jr., *Communicating during Humanitarian Medical Crises*, 105.

⁷⁰ Penkower, „The World Jewish Congress Confronts the International Red Cross during the Holocaust“, 230.

⁷¹ *Ibid.*, 231.

⁷² Hilberg, *Perpetrators, Victims, Bystanders*, 232.

⁷³ *Ibid.*, 235.

⁷⁴ Penkower, „The World Jewish Congress Confronts the International Red Cross during the Holocaust“, 231.

Za italské invaze do Habeše Mezinárodní Výbor Červeného kříže selhal úplně. Podle tehdejších standardů se humanitární pomoc a pravidla vztahovala pouze na konflikty „civilizovaných“ národů, nikoliv těch „barbarských“. ⁷⁵ Mimo to měla většina členů ICRC blízko k pravicovým stranám a vnímali Mussoliniho režim jako nutný nástroj k zastavení šíření komunismu. ⁷⁶ Válečné zločiny v Habeši zůstaly bez povšimnutí.

Během druhé světové války ICRC rostl a přizpůsoboval se potřebám bojujících stran a jednotlivých národních poboček Červeného kříže. ICRC využil své neutrální pozice jakožto prostředníka a poskytl tak potřebnou pomoc národním společnostem, jejichž práce z většiny spočívala v humanitární pomoci válečným zajatcům. ⁷⁷ ICRC soustředil velkou část svých aktivit do pomoci spojeneckým válečným zajatcům, kteří padli do zajetí Třetí říše, a figuroval jako mezinárodní „pošťák“ dopisů a balíčků pro zajatce. ⁷⁸ Díky svému zákonnému právu iniciativy nebyl ICRC striktně omezený mezinárodním humanitárním právem a mohl jednat i v případech, které nebyly zahrnuty v Ženevských konvencích.

1.2. Činnost ICRC od nástupu nacistů do začátku války

V Německu se na pozici říšského kancléře pod prezidentem Paulem von Hindenburgem vystřídali mezi březnem 1930 až lednem 1933 tři kancléři. Každý z nich – Heinrich Brüning, Franz von Papen a Kurt von Schleicher – doufali ve změnu výmarského demokratického systému k autoritativnímu režimu, který by vrátil Německu jeho předválečnou slávu. ⁷⁹ Veřejné mínění se kvůli tíživé ekonomické i sociální situaci začalo posouvat k extremistickým názorům a někteří voliči začali vyjadřovat podporu komunistům nebo nacistům. Nacisté však zvládli vyvolat strach z komunistů a jejich údajných sovětských a židovských sponzorů pro převzetí moci v Německu. Výsledkem této propagandy byly neuvěřitelné politické úspěchy nacistů ve volbách roku 1930. ⁸⁰ Hitlerovo stoupání po politickém žebříčku ho nakonec dovedlo ke kandidatuře na prezidenta v roce 1932. Volby sice proti Hindenburgovi prohrál, ale zajistily mu nálepku legitimního národního politika. Po politicky bouřlivém konci roku 1932 nakonec Hindenburg svolil ke jmenování Hitlera říšským kancléřem na konci ledna 1933. ⁸¹

⁷⁵ Steinacher, *Humanitarians at War*, 23.

⁷⁶ *Ibid.*, 24.

⁷⁷ Farré, „The ICRC and detainees in Nazi camps – ICRC International blog“, 1386.

⁷⁸ *Ibid.*, 1386.

⁷⁹ Hilberg, *Perpetrators, Victims, Bystanders*, 100.

⁸⁰ *Ibid.*, 101.

⁸¹ Hilberg, *Perpetrators, Victims, Bystanders*, 102.

První koncentrační tábor, Dachau, byl zprovozněn již v březnu téhož roku pro sociální demokraty, komunisty a další, kteří ohrožovali stát, a v dubnu začala první antisemitská nařízení. V březnu 1933 byl totiž schválen Zmocňovací zákon, jenž dával Hitlerovi pevnou kontrolu nad německou vládou a umožňoval přijímat zákony bez schválení sněmem. Později v měsíci březen vyhlásil Hitler celostátní bojkot židovských podniků s platností od 1. dubna.⁸² Protižidovské nálady stoupaly a situace se pro Židy stávala čím dál víc nebezpečná. Není překvapivé, že první volání o pomoc od židovského uprchlíka z Dachau přišlo již v dubnu 1933 a poukazovalo na brutalitu v táboře.⁸³ Podle mezinárodního práva se však zacházení s německými Židy v německých táborech považovalo za vnitřní záležitost státu a Výbor tak neměl právní možnosti zasáhnout. V tu dobu byl navíc už Německý Červený kříž v souladu s nacistickou ideologií a v moci nacistů, skrze proces zvaný *Gleichschaltung* (proces nacifikace). I přes diskreditaci německého Červeného kříže bylo židovskému uprchlíkovi Výborem doporučeno, aby se nejdříve obrátil právě na německou pobočku.⁸⁴

ICRC si ale byl alespoň vzdáleně vědom hrozby, kterou nástup nacistů k moci znamenal, a proto svolal první zasedání o rostoucím násilí v Německu už v květnu 1933.⁸⁵ Carl J. Burckhardt, dlouholetý člen ICRC a později jeho prezident, navštívil v říjnu 1935 první koncentrační tábory (v tuto dobu jich bylo celkem šest), konkrétně Lichtenburg, Esterwegen a Dachau, a to na žádost německé pobočky.⁸⁶ Burckhardt vedl rozsáhlé diskuze s Reinhardem Heydrichem a dalšími nacistickými představiteli o jeho plánovaných návštěvách a následně o situaci v táborech, ale nacističtí vůdci nebyli otevření jakýmkoli ústupkům. Po jeho návštěvě začalo být ICRC jasné, že pomoc zajatcům v nacistickém Německu bude moci být pouze minimální. I tak se druhá návštěva Dachau konala v srpnu 1938. Tentokrát cestu podnikl člen ICRC, podplukovník Guillaume Favre, který z návštěvy nevyvodil žádné nové závěry, kromě toho, že podmínky v táborech byly „příznivé“. Podle slov Výboru sloužily návštěvy k ujištění veřejnosti o životních podmínkách v táborech, které byly zkreslovány všemožnými „řečmi a pomluvami“.⁸⁷

Rok 1938 znamenal zhoršení podmínek pro Židy v Německu, ale ICRC se držel zpátky, a to i kvůli restriktivní imigrační politice Švýcarska. Po Křišťálové noci mnohé

⁸² Crowe, *The Holocaust*, 110.

⁸³ Steinacher, *Humanitarians at War*, 37.

⁸⁴ *Ibid.*, 40.

⁸⁵ Favez, *The Red Cross and the Holocaust*, xiv.

⁸⁶ Crowe, *The Holocaust*, 110.

⁸⁷ Favez, *The Red Cross and the Holocaust*, 19.

národní pobočky Červeného kříže žádaly Výbor o zásah, ale ICRC předal veškerou zodpovědnost zpět na pobočky a další orgány Mezinárodního Červeného kříže. To však neznamená, že se Výbor vůbec neangažoval. Na konci roku 1938 se Výbor pokusil diskutovat, jakkoliv neúspěšně, s Německým Červeným křížem ohledně situace v táborech v zimě. Nedlouho po tom přestala německá pobočka reagovat na jakékoliv připomínky ohledně zajatců v táborech.⁸⁸ Výbor Mezinárodního Červeného kříže vstupoval se stejnou zdrženlivostí i do roku 1939.

2. ICRC a Švýcarsko

Za druhé světové války bylo Švýcarsko jedním z mála kontaktů a prostředníků mezi bojujícími stranami, ať už šlo o lidi, zboží nebo informace. Německý generální konzulát pracoval dál v Ženevě i po vystoupení Německa ze Společnosti národů a několik předválečných diplomatů zůstalo ve Švýcarsku. Dokonce se v Ženevě organizovaly skupiny těch, kteří bojovali za zlepšení podmínek válečných zajatců nacistů.⁸⁹ Mimo to si v Ženevě zřizovaly sídlo mnohé mezinárodní humanitární organizace, jako YMCA (Křesťanské sdružení mladých mužů), i několik židovských organizací, jako Světový židovský kongres nebo Židovská agentura pro Palestinu. Ta poslala jako svého reprezentanta do Švýcarska v roce 1939 Richarda Lichtheima, který už v říjnu 1939 upozorňoval na nově okupované Polsko a pravděpodobnost masového vraždění jeho židovské populace.⁹⁰ Členové ICRC udržovali s představiteli podobných organizací kontakt s příležitostnou výměnou informací, ale pro vzájemnou soupeřivost organizace nenavazovaly spolupráci.

Během druhé světové války se rozdílily mezi politikou červeného kříže na bílém pozadí a bílého kříže na červeném pozadí vytratily. Už během chaotického období ruské revoluce Výbor hájil zájmy švýcarských občanů a majetku v Rusku a choval se jako diplomatický nástroj Švýcarska.⁹¹ Jak řekl filozof Philippe Mesnard: „ICRC byl symbolem švýcarské neutrální politiky. Obě organizace se ocitly v pozici, ve které pomáhaly legitimizovat nacismus.“⁹² Vzhledem k silné vazbě ICRC na Švýcarsko byl v Bernu Mezinárodní Výbor Červeného kříže vnímán jako nástroj švýcarské zahraniční

⁸⁸ Ibid., 20.

⁸⁹ Ibid., 24.

⁹⁰ Hilberg, *Perpetrators, victims, bystanders*, 233.

⁹¹ Steinacher, *Humanitarians at War*, 31.

⁹² Philippe Mesnard, *La victime écran: La représentation humanitaire en question* (Textuel, 2002): 18.

politiky.⁹³ Vedení Výboru bylo za druhé světové války ovlivněno švýcarskými nacionalistickými ideologiemi, které se přikláněly k přijetí nacistické moci.⁹⁴ Samotný ICRC v roce 1939 sestával z dvaceti třech neplacených členů, kteří byli voleni výhradně z liberálně-konzervativní protestantské střední třídy v Ženevě.⁹⁵ Specifický charakter Výboru tak sehrál svou roli při reakci Červeného kříže vůči holocaustu. V mnohých švýcarských kruzích cirkulovaly antisemitské ideologie ještě před válkou. Švýcarská armáda, s posvěcením švýcarské vlády a technicky pod záštitou Švýcarského Červeného kříže, vyslala vojenskou lékařskou misi, která se v letech 1941-1942 starala na východní frontě o německé vojáky bojující proti SSSR.⁹⁶ Tito lékaři a sestry spadali pod německé vojenské právo a nesměli jakkoli ošetřovat sovětské vojáky a civilisty. Žádná podobná mise nebyla nikdy vyslána pro podporu spojeneckých vojáků, což zanechává podezření, že se nejednalo o neutrální pomoc Německu.⁹⁷

Švýcarské autority se rozhodly kvůli výnosu Mezinárodního Výboru Červeného kříže vydat veřejnou výzvu pro povolení návštěv zajatců v Mauthausenu. Do Mauthausenu byli v prosinci 1941 v rámci rozkazu Noc a mlha (Nacht und Nebel) převezeni francouzští civilisté obvinění z účasti na odboji. Obvinění byli v noci (Nacht) uneseni a německé úřady je nechali beze stop či podání informací rodině zmizet (Nebel).⁹⁸ ICRC se v létě následujícího roku pokusil na základě podmínek tokijské smlouvy soukromě přesvědčit německé ministerstvo zahraničí o povolení pro Červený kříž zajatce navštívit, avšak marně. Ke konci roku 1942 tak začalo Mezinárodnímu Červenému kříži docházet, že diskrétní připomínky nikam nevedou a rozhodl se pro veřejnou výzvu. K té se uchýloval zřídka, ale většina členů Výboru souhlasila. Po rozkazu Noc a mlha však švýcarská vláda zpozorněla a upozornila ICRC, že vydáním výzvy by mohla být ohrožena švýcarská neutralita.⁹⁹ Bern se obával, že Třetí říše by nemusela respektovat Ženevské konvence, a tak se ICRC rozhodl od veřejné výzvy upustit. Hasian Jr. kritizuje Výbor, že humanitární pracovníci sídlící v Ženevě museli vědět o německém porušování Haagské úmluvy a dalších mezinárodních dohod, i jak Wehrmacht odděloval židovské zajatce od

⁹³ Farré, *The ICRC and detainees in Nazi camps*, 1385.

⁹⁴ Hasian Jr., *Communicating during Humanitarian Medical Crises*, 82.

⁹⁵ Favez, *The Red Cross and the Holocaust*, 14.

⁹⁶ Steinacher, *Humanitarians at War*, 36.

⁹⁷ *Ibid.*, 36.

⁹⁸ Cesarani a Levine, *'Bystanders' to the Holocaust*, 151.

⁹⁹ 7. prosince 1941 byl vydán rozkaz Noc a mlha (Nacht und Nebel), který autorizoval deportaci francouzských civilistů obviněných z účasti na odboji do Mauthausenu. Rozkaz vytvořený Hitlerem o zvláštním zacházení se zatčenými. Osoby byly v noci uneseny (Nacht) a úřady zařídily zmizení bez podání informací příbuzným (Nebel).

ostatních nebo že nacisté využívají nucených prací civilistů pro výrobu munice.¹⁰⁰ Stejně usoudili, že jsou bezmocní a musí mlčet.

Po druhé světové válce se zdála švýcarská neutralita nedotčená. Ale ani známý neutrální stát se neubráníl během války hrozbě ze strany Hitlera a Švýcarsko dokonce na podzim 1939 krátce mobilizovalo a zahájilo diskuzi o spojení s Francií v případě útoku.¹⁰¹ Ačkoli nelze popřít Hitlerovu nevraživost i vůči alpskému regionu, Třetí říši a Švýcarsko pojily politické, finanční i ideologické zájmy. Švýcarská ochota spolupracovat s Třetí říší především v obchodní sféře zapříčinila používání švýcarského franku jako mezinárodní měny Osy.¹⁰² Podle výzkumu se Švýcarsko potýkalo s antisemitskými tendencemi od své emancipace v roce 1866 ve strachu z *Verjudung* („judaizace“) jejich kultury a neschopnosti židů se asimilovat.¹⁰³

2.1. Co vědělo o masovém vyvražďování Švýcarsko?

Otázkou je, jak moc válečné rozhodovací procesy ICRC souvisely s imigračními rozhodnutími Švýcarska. Švýcarské úřady schválily v roce 1938 používání razítka „J“ v pasech německých a rakouských Židů, kteří by mohli cestovat do Švýcarska.¹⁰⁴ Zároveň požádaly německou pohraniční stráž, aby držela Židy dál od švýcarských hranic.¹⁰⁵ Představa potenciálního přílivu uprchlíků vyděsila i ICRC a zčásti zapříčinila pozastavení vydání veřejné výzvy proti nacistické civilní kategorizaci.¹⁰⁶ V roce 1942, kdy Švýcarsku musel být, do určité míry, znám plán vyvražďování Židů, se úřady rozhodly odmítnout žádosti o udělování azylu a posílaly uprchlíky zpět.¹⁰⁷ Ačkoli švýcarské úřady v pozdějších letech druhé světové války postupně uvolňovaly migrační politiku, až do července 1944 nedošlo ke vpuštění všech, kterým hrozilo nebezpečí. To už byla většina evropských Židů po smrti.

Říšští přeběhlíci, kteří utekli z Říše do Švýcarska, byli švýcarskými úřady dlouze vyslýcháni a někteří již na začátku roku 1942 popisovali masové popravky v koncentračních táborech.¹⁰⁸ Ve Švýcarsku také žilo velké množství Němců a mnozí

¹⁰⁰ Hasian Jr., *Communicating during Humanitarian Medical Crises*, 5.

¹⁰¹ Cesarani a Levine, *‘Bystanders’ to the Holocaust*, 116.

¹⁰² Crowe, *The Holocaust*, 352.

¹⁰³ Cesarani a Levine, *‘Bystanders’ to the Holocaust*, 134.

¹⁰⁴ *Ibid.*, 93.

¹⁰⁵ Crowe, *The Holocaust*, 352.

¹⁰⁶ Cesarani a Levine, *‘Bystanders’ to the Holocaust*, 93.

¹⁰⁷ *Ibid.*, 132.

¹⁰⁸ Favez, *The Red Cross and the Holocaust*, 26.

Švýcaři měli pracovní vztahy s Říší. Švýcarské kruhy tedy disponovaly informacemi o naplňování konečného řešení židovské otázky. Není tajemstvím, že státní úřady vedly diskuze s Výborem o osudu Židů v Říši. V červenci 1942 přišlo do Švýcarska několik Němců s převratnými informacemi. Jedním z nich byl Ernst Lemmer, zakladatel Německé demokratické strany v roce 1918, který podal svědectví o plynových komorách, ve kterých byli zabíjeni Židé. Švýcarské úřady jeho výpovědi nevěřily.

Vzájemný vliv Švýcarska a Mezinárodního Červeného kříže nelze popírat. Favez skrze slova Jacquese Chenevièra, dlouholetého člena ICRC, vysvětluje, že Mezinárodní Červený kříž měl dobré úmysly.¹⁰⁹ Avšak kvůli úzkým vazbám na Švýcarsko, vůči kterému organizace cítila odpovědnost, balancovala mezi vlastním posláním a národní příslušností. Reakce Carla Burckhardta, člena prominentní basilejské rodiny, odhalují o chování Výboru za války mnohé.¹¹⁰ Burckhardt i jako prezident Mezinárodního Červeného kříže následoval švýcarskou nacionalistickou linku a v poválečné reakci na kritiku rázně odmítal jakoukoli švýcarskou kolaboraci. Zároveň však sám vypověděl, že humanitární snahy a činnost ICRC ke konci války pramenila především z touhy zalíbit se západním mocnostem s blížícím se koncem války, a pro zlepšení politického postavení Švýcarska.¹¹¹

Ani Švýcarsko se nevyhnulo důsledkům svého jednání za druhé světové války. Ženeva částečně ztratila svůj význam jako centrum humanitárního světa a sídlem nové uznávané mírové organizace, Organizace spojených národů, se stal New York.¹¹²

3. Činnost ICRC za druhé světové války

Během druhé světové války bylo hlavním úkolem ICRC shromažďovat a vyměňovat informace o válečných zajatcích, kterým zároveň distribuoval potravinové balíčky financované národními společnostmi. Organizace pomoci představovala pro Výbor logistickou výzvu. Často se musel spoléhat na improvizaci v důsledku izolace jeho delegátů v terénu a obtíží v komunikaci.¹¹³ I přes kritiku, se kterou se ICRC po válce potýkal a dodnes potýká, nelze popřít, že minimálně jednotlivci dokázali zachránit více

¹⁰⁹ Favez, *The Red Cross and the Holocaust*, 51.

¹¹⁰ *Ibid.*, 284.

¹¹¹ Steinacher, *Humanitarians at War*, 69.

¹¹² Cesarani a Levine, *„Bystanders‘ to the Holocaust*, 137.

¹¹³ Farré, „The ICRC and detainees in Nazi camps – ICRC International blog“, 1403.

Židů, než se předpokládalo, vykomunikovat zlepšení životních podmínek a ulevit tisícům vězňů.

Hned od začátku války dostávalo ICRC informace o brutálním nacistickém zacházení s polskými civilisty. Výbor byl však v odpovědi opatrný. V prvních měsících války byla ženevská veřejnost paralyzována informacemi, které již měla o antisemitismu a nacistické politice. Mezinárodní Červený kříž rozhodl, že jakákoliv reakce proti Německu by neměla smysl, případně by byla dokonce kontraproduktivní, a proto většina členů Výboru nevěnovala událostem na východě pozornost.¹¹⁴ Je pravda, že Německý červený kříž opakovaně připomínal ICRC, že jakékoliv intervence ve prospěch německých Židů budou ignorovány, protože zacházení s nepřáteli státu považovali za interní záležitost. Zároveň na podzim roku 1939 německé autority upozornily ICRC, že židovské organizace v Německu nemají povolení kontaktovat Výbor, a proto by sám měl opustit od jakýchkoli snah situaci řešit.¹¹⁵ ICRC souhlasil.

Mezi lety 1939-1941 byl ICRC potřebný a přítomný všude. Činnost v každém ze států se lišila podle toho, jestli se jednalo o spojenecké státy, okupované nebo kolaborantské. Velkou roli hrály v jednotlivých státech jejich národní pobočky Červeného kříže, které distribuovaly pomoc mezi potřebné. Německé úřady v rámci možností s Výborem spolupracovaly a poskytovaly informace o uvězněných, jakkoliv omezené.¹¹⁶ Po první dva roky se ICRC ani nesnažil získat povolení pro návštěvu koncentračních táborů nebo pro zasílání potravinových či jiných balíčků. Nejvíce se věnoval získávání informací o zmizelých osobách. Na začátku roku 1940 si představitel Německého červeného kříže při návštěvě v Ženevě stěžoval, že požadavků na informace je příliš mnoho, a proto se rozhodl pomalu omezovat činnost německé pobočky.¹¹⁷ V létě 1941 dal představitel Německého červeného kříže najevo, že nadále nebude poskytovat informace o vězňích.¹¹⁸ ICRC rozhodnutí příliš nezpochybňoval.

S invazí do Sovětského svazu nacisté započali vyhlazovací válku se systematickým odstraňováním milionu Židů, Slovanů a jiných etnických či sociálních skupin. Riegner se o konečném řešení židovské otázky dozvěděl v červenci 1942.¹¹⁹ To

¹¹⁴ Favez, *The Red Cross and the Holocaust*, 55.

¹¹⁵ Steinacher, *Humanitarians at War*, 42.

¹¹⁶ Favez, *The Red Cross and the Holocaust*, 56.

¹¹⁷ *Ibid.*, 56.

¹¹⁸ Steinacher, *Humanitarians at War*, 42.

¹¹⁹ Hilberg, *Perpetrators, Victims, Bystanders*, 237.

navštívili Švýcarsko mimo již zmíněného Lemmera ještě další dva informanti – Artur Sommer a Eduard Schulte. Oba vypověděli o vraždění plynem a plánu na vyhlazení. Schulte chtěl, aby se informace dostala do Velké Británie a USA a kontaktoval žurnalistu ze švýcarské židovské komunity Benjamina Sagalowitze, který informaci předal Riegnerovi. Mimo tyto zdroje dva nezávislí informanti Burckhardta z Německa dodali informaci o Hitlerově plánu na vyhlazení Židů s termínem do 31. prosince 1942.¹²⁰ Sám Riegner se s Burckhardtem, který de facto převzal vedení ICRC v roce 1942 kvůli Huberovu špatnému zdraví, setkal během léta 1942 několikrát a zjištění ohledně vyhlazovacího příkazu mu sdělil.¹²¹ Mezinárodní Červený kříž si uvědomil, že je třeba zaujmout morální stanovisko a ke konci léta 1942 už většina vedení ICRC souhlasila s nutností zasáhnout, pravděpodobně prostřednictvím veřejného protestu.¹²² Toto rozhodnutí zalarmovalo švýcarské úřady. Vzhledem k tomu, že někteří členové Výboru byli zároveň ve švýcarské vládě, měli na srdci švýcarské zájmy a báli se následků, které by výzva mohla mít. Ačkoli se snažili dostat principu neutrality a nestrannosti organizace, pokoušeli se politiku Výboru ovlivnit. Burckhardt takové snahy narozdíl od Hubera nezpochyboval, věřil, že Mezinárodní Červený kříž, jako švýcarská instituce, měl možnost zajistit Švýcarsku vůdčí pozici v mezinárodní diplomacii. Když se vedla debata ohledně vydání veřejné výzvy v říjnu 1942, Max Huber nebyl přítomen a oteře tak převzal Burckhardt, který Výbor varoval, že deklarace byla příliš protiněmecká a mohla by sabotovat snahy Výboru při pomoci válečným zajatcům v Německu. ICRC se rozhodlo mlčet.

I diskuze ohledně koncentračních táborů a jejich vězňů začala nabírat spád v průběhu roku 1942, kdy se k ICRC dostaly informace o hromadných deportacích Židů z Berlína a Francie.¹²³ ICRC zaslalo německé vládě 24. září 1942 zprávu, ve které žádala stejné zacházení pro všechny civilní zajatce. Ačkoli se výzva ohledně zajatců nesetkala s pozitivní reakcí ze strany nacistů, ICRC byl schopný v lednu 1943 s autorizací Německa zahájit úspěšný program dodávání balíčků některým civilním zajatcům.¹²⁴

Po roce 1942 ICRC zintenzivnil svou činnost ve prospěch zajatců, vězňů, a i samotných okupovaných států. Začal intervenovat v satelitech nacistického Německa

¹²⁰ Ibid., 238.

¹²¹ Steinacher, *Humanitarians at War*, 28.

¹²² Ibid., 44.

¹²³ Farré, „The ICRC and detainees in Nazi camps – ICRC International blog“, 1389.

¹²⁴ Farré, „The ICRC and detainees in Nazi camps – ICRC International blog“, 1388.

nebo ve státech, které byly jeho spojencem, za účelem zlepšení situace civilních zajatců v koncentračních táborech, včetně Židů. Zahájil také zaslání potravinových balíčků do koncentračních táborů na území Německa. Ačkoli z počátku šlo zavedení posílání balíčků ztěžka, v polovině roku 1943 ICRC ohlásil, že potravinové balíčky dorazily i do polských ghatt a do Terezína.¹²⁵ Dodávky do ghatt a židovským vězňům v koncentračních táborech z většiny financovaly židovské organizace po celém světě. V červnu se delegát Výboru v Berlíně pokusil rozšířit potravinový program i na tábory jako Osvětim, ale žádost byla zamítnuta představitelem Německého červeného kříže s tvrzením, že v takových táborech je jídla i zdravotnických pomůcek dost.¹²⁶ Na konci roku 1943 někteří velitelé koncentračních táborů povolili kolektivní doručení balíčků pro vybrané skupiny vězňů, především na základě etnické příslušnosti. Díky programu rozesílání potravinových balíčků byl ICRC schopný shromáždit v březnu 1945 informace o 56 tisících vězňů, včetně jejich polohy a jmen.¹²⁷ Tábory na východě, především vyhlazovací jako Osvětim, Treblinka a Sobibor, zůstaly mimo pomoc ICRC a většina Židů v táborech obdržela potravinové balíčky až v posledních měsících války.

V roce 1944 nadešel zlom a každá humanitární organizace začala projevovat zvýšený zájem o pomoc Židům, což podnítilo aktivitu i u ICRC, který zahájil rozsáhlou akci pro pomoc maďarským Židům. Přelom nastal povolením pro ICRC od nacistických autorit pro návštěvu Terezína. Do něho už delší dobu proudily dodávky nejenom od ICRC, ale i od dánské a švédské pobočky Červeného kříže. 23. června 1944 vyrazila delegace ICRC a Dánského červeného kříže na návštěvu ghatta pod dohledem jednotek SS, které z Terezína vytvořily divadlo pro veřejnost.¹²⁸ Delegaci byl představen tábor se školou, čistými ulicemi a spokojenými vězni, kteří dokonce uspořádali představení.¹²⁹ ICRC potom publikoval zprávu, která hovořila o dobrém stavu jak tábora, tak jeho vězňů. Tou dobou už ale byla veřejnost ve spojeneckých zemích dobře informována o probíhající genocidě, tudíž zpráva působila naivně, a některým se zdála jako důkaz o kolaboraci.¹³⁰ V dubnu 1945 se ICRC vrátil na další inspekci Terezína, během které Adolf Eichmann, nacistický funkcionář pověřený organizací transportů, popřel jakoukoli genocidu. O Terezíně byl dokonce natočen propagandistický film, který nacisté promítali delegaci

¹²⁵ Steinacher, *Humanitarians at War*, 48.

¹²⁶ *Ibid.*, 51.

¹²⁷ *Ibid.*, 51.

¹²⁸ Farré, „The ICRC and detainees in Nazi camps – ICRC International blog“, 1390.

¹²⁹ Steinacher, *Humanitarians at War*, 57.

¹³⁰ *Ibid.*, 57.

Červeného kříže v dubnu 1945.¹³¹ Během toho už spojenecká vojska osvobozovala tábory na východě.

3.1. Záchranné mise v Maďarsku 1944

Maďarsko bylo v roce 1944 poslední možností pro záchranu zbývajících evropských Židů. V březnu téhož roku němečtí vojáci zahájili okupaci Maďarska a nedlouho poté Eichmann zorganizoval deportaci většiny maďarských Židů do Osvětimi. Na začátku dubna roku 1944 obdržel Riegner informace od jeho basilejského zdroje s napojením na německé ministerstvo obrany, že Hitler plánuje destrukci 800 tisíc maďarských Židů během šesti měsíců.¹³² O pouhých 11 týdnů později bylo již přes 300 tisíc židovských občanů převezeno do koncentračních táborů. Tou dobou už znali Spojenci i neutrální orgány pravdu: genocida se děla přímo před jejich očima, zprávy o konečném řešení židovské otázky zaplavovaly stoly spojeneckých vlád a humanitárních organizací. V následujících týdnech se americká a švédská vláda a nevládní subjekty, například Světový židovský kongres, snažili přesvědčit maďarského regenta Miklose Horthyho, aby zabránil dalším deportacím.

Obrovské záchranné mise v Maďarsku organizoval především Švédský červený kříž, který zachránil i většinu dánské židovské komunity v roce 1943.¹³³ V květnu 1944 poslal ICRC vlastní delegaci do Budapešti, ačkoli se zpožděním kvůli probíhajícím neshodám ve vedení. I tato pomalá reakce je často předmětem kritiky ICRC, jelikož mnozí nechápou, na co ještě čekal. Záchrana tak byla spíše na odvážných jedincích než na misi celé organizace. Dvěma delegátům ICRC, Friedrichu Bornovi a Robertu Schirmerovi, se podařilo od srpna 1944 zachránit tisíce Židů v Budapešti prostřednictvím jejich ochrany pod speciálními povoleními a značkami Červeného kříže na budovách. Zprávy ohledně jejich činů přesvědčily Světový židovský kongres, že kdyby ICRC začal jednat dřív, mohl by zachránit více evropských Židů.¹³⁴ Nátlak na ICRC, aby prolomil mlčení zesílil s Horthyho zmenšující se loajalitou vůči Německu a Huber tak nakonec 6. července poslal osobní dopis Horthymu, na nějž Horthy odpověděl slibem, že z maďarského území již nebude transportováno více Židů.¹³⁵

¹³¹ Crowe, *The Holocaust*, 230.

¹³² Steinacher, *Humanitarians at War*, 61.

¹³³ Steinacher, *Humanitarians at War*, 62.

¹³⁴ Penkower, „The World Jewish Congress Confronts the International Red Cross during the Holocaust“, 235.

¹³⁵ *Ibid.*, 234.

V červenci byly deportace pozastaveny, SSSR se blížil k Maďarsku a záchranné mise pokračovaly. Huber však odmítal více intervenovat, i když ho švýcarská vláda žádala o využití jeho kontaktů s německými diplomaty pro záchranu Židů. Naopak Burckhardt zdůrazňoval potřebu vylepšení postavení ICRC jako humanitární organizace v mezinárodním prostoru, především pak tváří v tvář „švédské konkurenci“ (Švédský červený kříž byl svými úspěchy v záchranných misích znám všude a ohrožoval vůdčí postavení Ženevy v mezinárodním humanitárním světě).¹³⁶ V srpnu 1944 zahájil ICRC otevřené vyjednávání s SS ohledně zajatých Židů, v rámci kterého pozval několik představitelů židovských organizací na setkání do Ženevy. Na podzim se ale situace pro maďarské Židy zhoršila. Maďarsko převzala loutková vláda nacistů Strana Šípových křížů, která začala terorizovat zbylou židovskou menšinu. Události konce roku 1944 nabraly rychlý spád. Několik desítek tisíc Židů z budapešťského ghetta bylo vyhnáno na pochody smrti. Sovětská armáda se pomalu přibližovala. Když v únoru 1945 město osvobodila, bylo naživu ještě 120 tisíc Židů.¹³⁷

Od roku 1944 začal Světový židovský kongres zvětšovat nátlak na ICRC, aby podnikl potřebné kroky pro záchranu zbývajících Židů. Kongres požadoval prohlášení, že uvěznění patří pod jejich ochranu, povolení pro návštěvy koncentračních táborů a seznamy uvězněných. 2. října 1944 poslal Max Huber oficiální žádost německým autoritám o rozšíření ochrany na ostatní civilní zajatce, kteří nebyli chráněni Ženevskými úmluvami.¹³⁸ Tato zpráva znamenala prolomení mlčení Výboru. Vzhledem k pomalému vývoji se nakonec vedoucí oddělení pro záležitosti evropských Židů Leon Kubowitzki a Riegner rozhodli navštívit nově zvoleného prezidenta ICRC Burckhardta, který nahradil Hubera v pozici v lednu 1945.¹³⁹ Burckhardt sám za sebe ale dále odmítal vydat veřejné vyjádření k právnímu postavení Židů ze strachu, že by to ohrozilo ostatní činnosti Výboru.

Začátek roku 1945 zaznamenal rozkol v nacistickém vedení mezi Himmlerem a Hitlerem. Himmler nesouhlasil s Hitlerovým přáním vzít s sebou při svém pádu všechny vězně a zajatce. Himmler dokonce posvětil převoz 1210 Židů z Terezína do Švýcarska.¹⁴⁰ Bylo jisté, že představitelé SS byli ochotni s Výborem spolupracovat. Většina úspěchů

¹³⁶ Steinacher, *Humanitarians at War*, 66.

¹³⁷ *Ibid.*, 69.

¹³⁸ Favez, *The Red Cross and the Holocaust*, 280.

¹³⁹ Steinacher, *Humanitarians at War*, 161.

¹⁴⁰ Farré, „The ICRC and detainees in Nazi camps – ICRC International blog“, 1391.

začátku roku 1945 byla zásluhou Světového židovského kongresu, především Riegnera, kterému se podařilo diskrétně uvést do pohybu Burckhardtovu cestu do Německa. Riegner během ní maximalizoval úsilí donutit nacisty propustit veškeré zajatce, které Švýcarsko souhlasilo přijmout na své území.¹⁴¹ 3. března 1945 Burckhardt po setkání s Himmlerem potvrdil, že Německo souhlasí s repatriací civilních zajatců určitých národností, kteří měli být nákladními vozy a lodí převezeni do Švýcarska.¹⁴² Ve stejnou dobu Himmler odsouhlasil předání nedotčených táborů Spojencům. 21. dubna obdržel prezident Švédského červeného kříže Folke Bernadotte Himmlerovo dodatečné povolení pro vjezd nákladních vozů Červeného kříže, které mohly pobrat tolik Židů, kolik byly schopné.¹⁴³ I v posledních momentech, kdy vítězství Spojenců bylo nevyhnutelné, byl Burckhardt zdrženlivý komunikovat veškeré požadavky a obavy Světového židovského kongresu. Záležitostí, na které se nemohli Burckhardt a Riegner v dubnu shodnout, byla segregace polských židovských zajatců od ostatních. Burckhardt nepovažoval tuto skutečnost za podstatnou, zatímco Riegner upozorňoval na možné fatální následky tohoto oddělování.¹⁴⁴ Burckhardtovi šlo do poslední chvíle o to, aby ICRC a Švýcarsko vyšli z války jako vítězové.

4. Reakce ICRC na holocaust

Rozhodnutí nacistů vykonat konečné řešení židovské otázky zapříčinilo nejhorší humanitární krizi druhé světové války. Během poválečných let se začaly objevovat otázky, které přetrvávají dodnes, a sice proč nebylo ze strany Spojenců a neutrálních subjektů podniknuto více kroků pro zachránění Židů. Několik historiků vysvětluje, že nebylo možné za druhé světové války rozlišit pravdu od kolujících řečí či pomluv, avšak skutečné znalosti i domněnky nakonec vedly k jednomu – že se odehrávala genocida.¹⁴⁵

Díky švýcarské neutralitě měl ICRC status, který mu zajišťoval zdaleka nejvýhodnější pozici pro zjištění a sdílení pravdy mezi všemi aktéry války. Jeho svědectví by bylo mnohem vlivnější než získané útržky pravdy židovských minorit ve Velké Británii, Spojených státech amerických nebo v Palestině. Paradoxně, představitelé Mezinárodního Červeného kříže argumentovali, že se naopak nacházeli v nevýhodné

¹⁴¹ Penkower, „The World Jewish Congress Confronts the International Red Cross during the Holocaust“, 242.

¹⁴² Ibid., 242.

¹⁴³ Ibid., 243.

¹⁴⁴ Ibid., 246.

¹⁴⁵ Cesarani a Levine, *‘Bystanders’ to the Holocaust*, 151.

pozici, ve které byli kompletně bezmocní proti nacistické síle. ICRC se neustále bál možné odplaty vůči Švýcarsku a ohrožení jeho pomoci válečným zajatcům, ačkoli tu z většiny spravovaly národní pobočky, které byly více či méně na Výboru nezávislé.

Mnoho členů Výboru skutečně věřilo, že němečtí vůdci chtěli vést humánní zajatecké tábory a byli i tací, kteří vnímali nacisty jako hráz, která chránila Evropu před řáděním komunistů.¹⁴⁶ Mnozí ze členů Výboru byli obviněni z antisemitismu, který byl všudypřítomný v tehdejší švýcarské společnosti. Pak také existovali představitelé, kteří byli přesvědčeni, že vyjednávání s Třetí říší mohlo zaručit zdaleka nejlepší výsledky pro záchranu jejich zajatců. Delegáti Červeného kříže pracující v terénu přinášeli svým nadřízeným informace ohledně systematického zabíjení civilistů na územích kontrolovaných německými silami. Mimo to část delegátů sepsala detailní zprávy o dehumanizujících podmínkách v ghettech a o zmizelých Židech z Francie, Německa nebo Polska.¹⁴⁷ I přes podobné zprávy, které Výbor v průběhu války průběžně dostával, se při zasedání rozhodl neříct světu co se dozvěděl o systematických plánech na destrukci židovských a slovanských komunit. ICRC nejčastěji argumentuje principy neutrality a politické neangažovanosti, na kterých je organizace založena. Ještě před Operací Barbarossa v červnu 1941 někteří židovští reprezentanti referovali o nahodilých střelbách, hromadných popravách a plynových mobilních jednotkách.¹⁴⁸ Pokud měli představitelé a delegáti Mezinárodního Červeného kříže speciální přístup k podobným informacím, je otázkou, proč ihned nepožadovali po nacistech vznik mezinárodních vyšetřovacích orgánů, které by mohly pomoci zmírnit hrůzy holocaustu. Burckhardt byl obviňován, že ignoroval neutěšenou situaci evropských Židů během války pro zachování dobrých vztahů mezi Výborem a Berlínem a vztahů Ženeva-Berlín.

Burckhardt sám choval náklonnost k tradičnímu antisemitismu a zároveň cítil takovou nenávist ke komunismu, že nacismus vnímal jako nutné zlo.¹⁴⁹ Jak Steinacher uvedl ve své knize: „Carl J. Burckhardt nebyl žádný obdivovatel Hitlera, ale ani vysloveně přítel Židů“.¹⁵⁰ Po válce se netajil názorem, že to byli Židé, kdo chtěli druhou světovou válku tím, že bojovali proti fašismu.¹⁵¹ Max Huber, který zastával pozici prezidenta Výboru během války, zase zaujímal striktně právní stanovisko k otázce Židů.

¹⁴⁶ Hasian Jr., *Communicating during Humanitarian Medical Crises*, 3.

¹⁴⁷ Favez, *The Red Cross and the Holocaust*, 220.

¹⁴⁸ Hasian Jr., *Communicating during Humanitarian Medical Crises*, 77.

¹⁴⁹ *Ibid.*, 78.

¹⁵⁰ Steinacher, *Humanitarians at War*, 29.

¹⁵¹ *Ibid.*, 29.

Opakovaně oponoval argumentům Světového židovského kongresu, který během války žádal ochranu židovského obyvatelstva na základě úmluvy z roku 1929.

4.1. Pasivita ICRC po roce 1942

Diskuze ICRC z června 1942 o veřejné výzvě se týkala i rozšíření spojeneckých bombardování na civilní obyvatelstvo, zhoršení podmínek v důsledku zpřísnění spojenecké blokády, deportací a osudů válečných zajatců, kteří nebyli kryti Ženevskou úmluvou z roku 1929.¹⁵² Tato nestranná kritika by směřovala na činnost jak Osy, tak Spojenců. Ale mlčení ICRC a nevybírání stran muselo dávat smysl idealistům v Ženevě, protože pro ně byla nestrannost nástrojem ICRC pro dosahování politických cílů.

Burckhardt Riegnerovi v listopadu 1942 potvrdil pravdivost záznamů o nacistickém plánu vyhlazení Židů, prostřednictvím jeho dvou německých zdrojů. Ačkoli nakonec Burckhardt byl jedním z těch, kdo přesvědčil americké úřady o existenci konečného řešení židovské otázky, po čas války zastával názor, že bude lepší, když ICRC nebude zjištění publikovat. Burckhardt měl obavy, že by mohly být ostatní aktivity Červeného kříže ohroženy, a proto hlasoval místo veřejného prohlášení pro rezoluci, která sdělovala nesouhlas s vyhlazením.¹⁵³ Hasian Jr. vysvětluje, že Výbor nechtěl působit, jakože připisuje židovským případům vyšší prioritu.¹⁵⁴ Problémem bylo, že nacisté s Židy zacházeli jinak: rychleji je vraždili.

V listopadu 1942 Riegner prosil Burckhardta o veřejnou nebo soukromou výzvu Německu pro udělení povolení navštívit koncentrační tábory a ghetta, avšak Burckhardt nesouhlasil. Riegner oslovil několik delegátů Červeného kříže a jiných státních představitelů v Ženevě, ale pomoc přicházela pouze od jedinců. Delegát Českého Červeného kříže, dr. Jaromír Kopecký, který byl současně stálým delegátem u Společnosti národů, byl Riegnerovi největší pomocí ze všech oslovených. Pomohl doručovat potravinové balíčky do Terezína a dodával zfalšované dokumenty a peníze pro aktivity Světového židovského kongresu v Evropě.¹⁵⁵ Zároveň právě Kopecký předal Riegnerovi informace o dvou utečencích z Osvětimi, Rudolfa Vrby a Alfreda Wetzlera, kteří světu předali detailní zprávu o vyhlazovacím táboře a nacistickém plánu na

¹⁵² Hasian Jr., *Communicating during Humanitarian Medical Crises*, 87.

¹⁵³ Penkower, „The World Jewish Congress Confronts the International Red Cross during the Holocaust“, 233.

¹⁵⁴ Hasian Jr., *Communicating during Humanitarian Medical Crises*, 82.

¹⁵⁵ Penkower, „The World Jewish Congress Confronts the International Red Cross during the Holocaust“, 235.

kompletní zničení židovského obyvatelstva. Kopecský poté pomohl skrze své mezinárodní kontakty zorganizovat jednání mezi delegáty jednotlivých zemí o dalším postupu v otázce záchrany Židů z Německa.

Světový židovský kongres opakovaně žádal ICRC v letech 1942-1943, aby zatlačil na Německo a Židé začali být považováni za civilní válečné zajatce.¹⁵⁶ Ale všechny orgány Mezinárodního Červeného kříže oponovaly, že jejich ruce jsou v téhle záležitosti svázané. Zaprvé, německé úřady považovaly zacházení s Židy za vnitřní záležitost státu. Zadruhé, ochrana zadržených civilistů nebyla dosud právně potvrzená v samostatné úmluvě. Výbor zároveň nemohl Třetí říši vyhrožovat, že nebude vypomáhat německým zajatcům, pokud nezlepší zacházení s Židy, protože jejich povinností je pomáhat všem bez ohledu na státní příslušnost.

Zastánci Mezinárodního Červeného kříže často využívají úspěchů jeho delegací v pozdějších letech války, především v otázce maďarských Židů deportovaných v roce 1944. Avšak vysoká aktivita Výboru v tomto období může být vysvětlena jak jistou výhrou Spojenců, která automaticky Výbor donutila změnit směr a distancovat se od nacistů, tak tím, že právě jeho nečinnost vydláždila cestu ke snahám v letech 1944-1945.¹⁵⁷ ICRC se navíc striktně držel legálního rámce, který mu poskytovaly přijaté smlouvy a úmluvy. Výbor například nemohl pomáhat sovětským zajatcům, protože Sovětský svaz formálně nepodepsal mezinárodní dohody chránící bojující vojáky.¹⁵⁸

4.2. Analýza reakce ICRC

Protože Mezinárodní Červený kříž operuje na principu neutrality, vyžaduje vždy od všech zúčastněných stran povolení a souhlas s intervencí, a to i přes utrpení, ke kterému dochází. I když si je určité nespravedlnosti vědom, svou práci vykonává bez toho, aniž by se zapojoval do politických a sociálních problémů. Tím se významně liší od ostatních humanitárních organizací, které nejenom pomáhají utrpení řešit, ale zároveň o něm angažovaně informují.

Francois Bugnion, Ředitel mezinárodního práva a kooperace v rámci Mezinárodního Červeného kříže, se nechal v roce 2002 slyšet, že není známo, odkud ICRC čerpalo během druhé světové války své informace, ale je jisté, že se o genocidě

¹⁵⁶ Ibid., 231.

¹⁵⁷ Hasian Jr., *Communicating during Humanitarian Medical Crises*, 84.

¹⁵⁸ Ibid., 79.

dozvěděl nejspíše v létě 1942.¹⁵⁹ Hasian Jr. dokonce skrze archivní dokumenty odhaluje, že několik členů Výboru, včetně člena Výboru Carla Burckhardta, si byli vědomi vyhlazovacích tendencí už na konci roku 1941.¹⁶⁰ V listopadu se odehrál rozhovor mezi americkým konzulem Paulem Squiresem a Carlem Burckhardtem, ve kterém Burckhardt potvrdil existenci nacistického vyhlazovacího příkazu pro *Judenfrei* Německo. Zároveň si byl Burckhardt vědom faktu, že neexistuje prostor, kam by mohli být Židé dál odsunuti, a proto jediný možný výklad *Judenfrei* bylo kompletní vyvraždění.¹⁶¹ Squires poté reportoval svým nadřízeným, že ICRC se rozhodlo nevydat veřejnou výzvu v říjnu 1942, protože by to nemělo smysl nebo by to zhoršilo či ohrozilo ostatní činnost, kterou Výbor vykonával pro válečné zajatce.¹⁶²

Raya Cohenová v *„Bystanders‘ to the Holocaust“* vysvětluje, že zlomovým bodem byla deklarace zabývající se plánem vyhlazení vydaná na konci roku 1942 Spojenci.¹⁶³ Jakékoli tvrzení Spojenců nebo neutrálních subjektů, že nevěděli, co se pod rukama nacistů děje, které by vydali právě po prosinci 1942, by bylo neobhájitelné. Cohenová si vypůjčuje slova Abrahama Silbercheina, aktivisty Světového židovského kongresu, který organizoval vydávání falešných pasů polským Židům pro útěk do Latinské Ameriky od roku 1941.¹⁶⁴ Silberschein říká, že vlivem selhání těchto organizací či jedinců v pomoci Židům a dalším obětem nacistů dochází ke zkreslení historie. Zkreslení začíná tím, že všechny psané, tištěné, ale i mluvené zprávy o válce začínají, více či méně, v roce 1943, v moment, kdy Hitlerova porážka byla jistá.¹⁶⁵ Předchozí roky nejsou brány v potaz.

Po skončení války bylo evidentní, jak důležité je ustanovit ochranu civilního obyvatelstva a tato problematika se dostala do popředí světové pozornosti ve Všeobecné deklaraci lidských práv a v Úmluvě o zabránění a trestání zločinu genocidia Organizace spojených národů, přijatých v roce 1948.¹⁶⁶ Destrukce náboženských a etnických skupin podléhá trestu pod mezinárodním právem. Max Huber po válce přiznal, že po zkušenostech z války je třeba upravit úmluvy, aby vyhovovaly současným potřebám.

¹⁵⁹ François Bugnion, “Dialogue with the Past: the ICRC and the Nazi death camps”, *International Committee of the Red Cross* (5. Listopadu 2002), <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/misc/6ayg86.htm> (staženo 1.1.2024).

¹⁶⁰ Hasian Jr., *Communicating during Humanitarian Medical Crises*, 94.

¹⁶¹ Bugnion, “Dialogue with the Past: the ICRC and the Nazi death camps”.

¹⁶² Hasian Jr., *Communicating during Humanitarian Medical Crises*, 79.

¹⁶³ Cesarani a Levine, *„Bystanders‘ to the Holocaust“*, 150.

¹⁶⁴ *Ibid.*, 163.

¹⁶⁵ Cesarani a Levine, *„Bystanders‘ to the Holocaust“*, 167.

¹⁶⁶ Steinacher, *Humanitarians at War*, 239.

Huber se však zaměřoval na náboženské a kulturní nároky vojenských zajatců, kteří byli kryti předchozími konvencemi.¹⁶⁷ ICRC začal zaujímat aktivnější roli při zasahování ve prospěch civilistů, podpoře uprchlíků, a dokonce i při založení státu Izrael.¹⁶⁸ Velkým diplomatickým úspěchem a odkazem války bylo i podepsání Ženevské úmluvy v roce 1949 a revize předchozích úmluv.

5. Poválečná diskuze role ICRC

Ačkoli Mezinárodní Výbor Červeného kříže obdržel v roce 1944 Nobelovu cenu za mír, nebylo co oslavovat.¹⁶⁹ ICRC se nacházelo ve velké existenciální krizi tváří v tvář možné kompletní restrukturalizace organizace, jelikož Švédsko úspěšně ohrožovalo švýcarské humanitární vedení v rodině Červeného kříže. Zároveň několik států i organizací požadovalo, aby se oficiální světovou humanitární organizací stala Liga namísto Výboru. I postavení samotného Švýcarska bylo otřeseno pokřivenou neutralitou za války a svět na něj nahlížel s velkou opatrností. Reputaci Výboru nepřispěla ani poválečná obvinění z napomáhání při útěku nacistů po válce, která byla výsledkem zneužití vydávání pasů pro oběti holocaustu. ICRC si byl vědom, že v důsledku nedostatečných kontrol a přehlcení systému docházelo k využívání falešných pasů válečnými zločinci a tento fakt představoval potenciální riziko. Díky podepsání Ženevských konvencí roku 1949 mohl Výbor světu ukázat, že je stále relevantní a aktivní silou ve formování mezinárodního práva a humanitarismu. Následky se podařily nakonec Výboru ustát, ale jeho jedinečné postavení v humanitárním světě zůstalo otřeseno.

Nedlouho po skončení druhé světové války začal Mezinárodní Červený kříž zveřejňovat své úspěchy v záchraně Židů. Výbor dokonce vyhradil sloupek ve svém měsíčníku o pomoci „Izraelitům“ a po kritice veřejnosti zveřejnil sloupek, kde ospravedlňoval své jednání za války.¹⁷⁰ Argumenty, které ICRC předkládal veřejnosti, byly stejné, kterými během války odmítal žádosti židovského kongresu – bez existující mezinárodní úmluvy chránící civilisty mohly bojující strany zatknout kohokoli, koho považovali za bezpečnostní riziko. Na tom, jestli mohl Mezinárodní Červený kříž udělat pro oběti nacistického režimu během války více, se stále nemůže veřejnost shodnout.

¹⁶⁷ Penkower, „The World Jewish Congress Confronts the International Red Cross during the Holocaust“, 237.

¹⁶⁸ Steinacher, *Humanitarians at War*, 240.

¹⁶⁹ Steinacher, *Humanitarians at War*, 238.

¹⁷⁰ Penkower, „The World Jewish Congress Confronts the International Red Cross during the Holocaust“, 247.

Výboru se podařilo zachránit více Židů, než se vůbec mohlo očekávat. Jak řekl Leon Kubowitzki: „každý Žid, který přežil v okupované Evropě, byl tak trochu chodící zázrak.“¹⁷¹

Bugnion popisuje, že ICRC si odnesl ze selhání za druhé světové války právní hlediska, která vedla k přijetí Ženevské úmluvy o ochraně civilních osob v době války a k přepracování vztahů ICRC a Švýcarska, aby byla zajištěna jeho nezávislost.¹⁷² Výbor v rámci vypořádávání se se svou minulostí otevřel své archivy bádajícím historikům, aby uznal svá selhání a vyjádřil politování nad chybným úsudkem. ICRC se tak otevřel světu a započal cestu k transparentnosti, která stále není u konce, ale která charakterizuje kolektivní změnu ve fungování humanitárních organizací. V budoucích konfliktech začal dříve a aktivněji vystupovat na záchranu civilistů, nyní už pod novými konvencemi, které civilistům ochranu přímo udělovaly. Především se však otevřela debata ohledně etické odpovědnosti humanitárních organizací v době konfliktu.

5.1. Otázka etické odpovědnosti

Z etického hlediska organizace tlačily kupředu přijetí deklarace základních principů Červeného kříže a Červeného půlměsíce navazující na odkaz Maxe Hubera, který si důležitost změny právních dokumentů uvědomoval.¹⁷³ Humanitární prostor si vzhledem k rozsahu válečných zločinů uvědomil nutnost ochrany lidských práv a civilního obyvatelstva, což zahrnuje aktivní zásahy proti genocidě a dalším formám masového násilí.¹⁷⁴ Debata o etické odpovědnosti se promítla také právě do rozvoje humanitárního práva, který je nejvíce patrný v úpravě Ženevských konvencí a ve schválení nové v roce 1949, které zahrnují i ochranu civilních zajatců. Důležitou změnou byl taky začátek užší spolupráce mezi jednotlivými humanitárními organizacemi, aby mezi sebou nesoutěžily jako za druhé světové války, ale naopak dohromady maximalizovaly koordinaci aktivit. Mezinárodní Červený kříž od té doby klade důraz na vzdělávání a školení svých pracovníků, dobrovolníků i delegátů v oblasti mezinárodního humanitárního práva a lidských práv, aby byli připraveni řešit složité morální i právní situace v terénu.¹⁷⁵

¹⁷¹ Ibid., 251.

¹⁷² Bugnion, „Dialogue with the Past: the ICRC and the Nazi death camps”.

¹⁷³ Penkower, „The World Jewish Congress Confronts the International Red Cross during the Holocaust“, 237.

¹⁷⁴ United Nations, *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*.

¹⁷⁵ Wylie, Oppenheimer a Crossland, *The Red Cross Movement*, 5.

Závěr

Cílem mojí práce bylo zodpovědět hlavní výzkumnou otázku, která se ptá, co věděl Mezinárodní Červený kříž o masovém vyvražďování za druhé světové války. Skrze metody zkoumání jsem se pokusila sepsat ucelenou analýzu informací, které ICRC o masovém vyvražďování Židů měl, kdy je získal a jak s nimi naložil. Pro pochopení širších souvislostí jsem popsala historický kontext a události, které jsou klíčové pro jednání Výboru. Nakonec jsem sumarizovala důvody, které vedly rozhodovací procesy Výboru za války, hlavně jeho představitelů a popsala jsem vnější faktory, které formovaly jeho činnost. V diskuzi jsem se zabývala především dopadem situace za války na mezinárodní humanitární prostor a objasnila jsem, k jakým změnám došlo nejenom v agendě Výboru, ale i ostatních humanitárních organizací, čímž jsem rozvedla debatu ohledně etické odpovědnosti humanitárních organizací v době konfliktu.

Výzkum potvrzuje, že ICRC byl informován o masovém vyvražďování Židů nejpozději na začátku roku 1942, ale nepřijal opatření k pokusu o jejich zastavení, nebo alespoň odhalení veřejnosti. Výbor se více soustředil na zachování neutrality a nestrannosti, zakořeněných v jeho zakládajících a právních dokumentech, a reputace jak své, tak švýcarské. Jeho pasivita a mlčení umožnila nacistům snadněji pokračovat ve vyhlazovací politice, přičemž skrze analýzu úspěšných záchranných misí je očividné, že měl možnost měnit či zmařit rozhodovací procesy nacistů. Důvody, které ICRC nakonec k mlčení vedly jsou evidentní.

Prvním problémem či důvodem pro mlčení ICRC i po tom, co se na začátku roku 1942 dozvěděl nacistický plán vyhlazení, je jeho rigidní legalismus. Max Huber odmítal vykročit z rámce daného právními dokumenty určujícími kompetence Výboru. Jednoduše, řídil se pouze tím, co dovolovaly Ženevské konvence, ve kterých ochrana civilistů nebyla zakotvena. Huber tak necítil odpovědnost ani vinu při pasivitě ICRC, protože věřil, že měl ruce svázané. Dalším důvodem s tím souvisejícím je, že zacházení s vlastními občany nebo s občany okupovaných států považoval Výbor za vnitřní záležitost Třetí říše, do kterých neměl právní postavení jakkoli mluvit. Navíc Huber i Burckhardt sdíleli obavy, že veřejná výzva ohledně zacházení s civilním obyvatelstvem by mohla ohrozit jeho činnosti pro válečné zajatce, které patřily mezi jeho hlavní agendu během války.

Velkou roli při válečném rozhodování Výboru hrála jeho vazba na Švýcarsko. Vzhledem k tomu, že Výbor se skládal z čistě švýcarských občanů, kteří navíc často byli i součástí švýcarské vlády, není překvapením, že se snažil jednat podle státního politického směřování. Ačkoli Max Huber si byl vědom nebezpečí, které vazby na Švýcarsko představovaly a dokázal tak i ignorovat nátlak švýcarských autorit, Burckhardt zastával jiný názor. Jako bývalý švýcarský diplomat a velký nacionalista věřil, že jedním z poslání Výboru je zlepšovat švýcarské diplomatické postavení v mezinárodním světě. Zároveň, sama švýcarská vláda vytvářela nátlak na činnost a rozhodovací procesy Výboru ze strachu, že by přílišná kritika nacistického režimu a jeho politiky mohla ohrozit neutrální postavení státu. Jak již bylo řečeno výše, ani Švýcarsko nebylo kompletně imunní vůči nacistickému expanzionismu, zvládalo si díky poměrně vřelým vztahům s nacistickou vládou udržet svou neutralitu. K závislosti na Švýcarsku je důležité zmínit i nálady, které kolovaly švýcarskou společností, jež byla definována silným odporem ke komunismu a převládajícími pravicovými tendencemi. Byli tací, kteří zastávali názor, že to byli Židé, kdo chtěli válku.

Není pochyb, že rozhodnutí ICRC nevydat veřejnou výzvu v roce 1942 mělo dlouhodobé následky. Toto rozhodnutí selhalo oběti nacistického režimu i zakládající principy organizace. I bez bližšího hodnocení je patrné, že Výbor měl prolomit mlčení a promluvit o hrůzách, o kterých se dozvěděl. I když vezmeme v potaz jeho důvody pro zdrženlivé reakce, je jisté, že jeho pasivita byla chybou, kterou si sám ke konci války začal uvědomovat, a to už jenom proto, že začal více jednat až ve chvíli, kdy byla spojenecká výhra jistá.¹⁷⁶ Zároveň je důležité zmínit, že jednotlivý delegáti dělali vše, co bylo v jejich moci a mnozí tak zachránili výrazné množství Židů od jejich nešťastného osudu.

Výsledky zkoumání podtrhují důležitost poučení se z historie, aby nedocházelo k jejímu opakování. Je nezbytné, aby humanitární organizace vymáhaly dodržování mezinárodního humanitárního práva, které musí efektivně reagovat na mimořádné konflikty a tragédie. Výzkum potvrzuje nutnost důkladného zkoumání role humanitárních organizací i v případě, že je můžeme považovat za neomylné a morálně na výši. Na základě poznatků ze zkoumání jejich činnosti by mělo být prioritní formulovat opatření pro budoucí situace a případy, abychom předešli podobným chybám.

¹⁷⁶ Favez, *The Red Cross and the Holocaust*, 282.

Summary

The goal of my thesis was to answer the main research question, which asks: what did the International Red Cross know about the mass extermination during World War II. Through research methods, I tried to write a comprehensive analysis of the information that the ICRC had about the mass killing, when it was obtained and how was it used. In order to understand the wider context, I have described the historical context and events that are crucial to the Committee's proceedings. Finally, I summarized the reasons that guided the decision-making processes of the Committee during the war, especially its representatives, and I described the external factors that shaped its activities. In the discussion, I dealt mainly with the impact of the situation during the war on the international humanitarian sphere and I clarified what changes had occurred not only in the agenda of the Committee, but also of other humanitarian organizations, thereby expanding the debate regarding the ethical responsibility of humanitarian organizations in times of conflict. Research confirms that the ICRC was informed of the mass killing of Jews as early as 1942 at the latest, but took no action to try to stop it, or at least disclose it to the public. The Committee focused more on maintaining the neutrality and impartiality enshrined in its founding and legal documents, and both its own and Switzerland's reputation. Its passivity and silence made it easier for the Nazis to continue their policy of extermination, and through the analysis of successful rescue missions it is evident that it had the ability to alter or thwart the Nazis' decision-making processes. The reasons that eventually led the ICRC to remain silent are obvious.

The first problem or reason for the ICRC's silence even after learning of the Nazi extermination plan in early 1942 is its rigid legalism. Max Huber refused to step outside the framework given by the legal documents determining the competences of the Committee. Simply, he followed only what was allowed by the Geneva Conventions, in which the protection of civilians was not enshrined. Huber thus felt no responsibility or guilt for the ICRC's passivity because he believed his hands were tied. Another related reason is that the Committee considered the treatment of its own citizens or the citizens of occupied states to be an internal matter of the Third Reich, into which it had no legal standing to speak in any way. Moreover, both Huber and Burckhardt shared the concern that a public outcry over the treatment of the civilian population might jeopardize his work for prisoners of war, which had been among his main agenda during the war.

A big role in the Committee's wartime decision-making was played by its connection to Switzerland. Given that the Committee consisted of purely Swiss citizens, who were also often part of the Swiss government, it is not surprising that it tried to act according to the state's political direction. Although Max Huber was aware of the dangers that ties to Switzerland represented and thus managed to ignore the pressure of the Swiss authorities, Burckhardt held a different opinion. As a former Swiss diplomat and a great nationalist, he believed that one of the Committee's missions was to improve Switzerland's diplomatic standing in the international world. At the same time, the Swiss government itself exerted pressure on the activities and decision-making processes of the Committee out of fear that excessive criticism of the Nazi regime and its policies could threaten the state's neutral position. As already mentioned above, even Switzerland was not completely immune to Nazi expansionism, managing to maintain its neutrality thanks to relatively warm relations with the Nazi government. Regarding dependence on Switzerland, it is also important to mention the sentiments that circulated in Swiss society, which was defined by strong opposition to communism and prevailing right-wing tendencies. There were those who held that it was the Jews who wanted the war.

There is no doubt that the ICRC's decision not to issue a public appeal in 1942 had long-term consequences. This decision failed both the victims of the Nazi regime and the founding principles of the organization. Even without a closer assessment, it is clear that the Committee should have broken the silence and spoken about the horrors it had learned about. Even if we consider his reasons for restrained reactions, it is certain that his passivity was a mistake that he himself began to realize towards the end of the war, if only because he only began to act more when the Allied victory was certain. At the same time, it is important to mention that the individual delegates did everything in their power and many saved a significant number of Jews from their unfortunate fate.

The results of the investigation underline the importance of learning from history to avoid repeating it. It is essential that humanitarian organizations enforce compliance with international humanitarian law, which must respond effectively to extraordinary conflicts and tragedies. The research confirms the necessity of a thorough examination of the role of humanitarian organizations even if we can consider them infallible and morally upstanding. Based on the findings from the investigation of their activities, it should be a

priority to formulate measures for future situations and cases in order to avoid similar mistakes.

Použitá literatura

American Red Cross, „Summary of Geneva Conventions of 1949 and Their Additional Protocols“, *International Humanitarian Law* (Duben 2011): 1-7, https://www.redcross.org/content/dam/redcross/atg/PDF_s/International_Services/International_Humanitarian_Law/IHL_SummaryGenevaConv.pdf (staženo 3.4.2024).

Dan Michman, „Why Is the Shoah Called ‚the Shoah‘ or ‚The Holocaust‘? On the History of the Terminology for the Nazi Anti-Jewish Campaign“, *The Journal of Holocaust Research* vol. 35, no. 4 (2021): 233-256, DOI: 10.1080/25785648.2021.1994764 (staženo 10.4.2024).

David Cesarani a Paul A. Levine, *‚Bystanders‘ to the Holocaust: A Re-evaluation* (New York: Frank Cass Publishers, 1984).

David Crowe, *The Holocaust: Roots, History, and Aftermath* (Colorado: Westview Press, 2008)

Definice válečných zločinů v Římském statutu Mezinárodního trestního soudu ze dne 17. července 1998, článek 8, dostupné z: https://www.cervenykriz.eu/files/files/cz/mhp_zlociny/cl-8-RS.pdf (staženo 13.3.2024).

François Bugnion, „Dialogue with the Past: the ICRC and the Nazi death camps“, *International Committee of the Red Cross* (5. Listopadu 2002), <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/misc/6ayg86.htm> (staženo 1.1.2024).

Gerald Steinacher, *Humanitarians at War: The Red Cross in the Shadow of the Holocaust* (New York: Oxford University Press Inc., 2017).

„Governance“, *International Committee of the Red Cross*, <https://www.icrc.org/en/who-we-are/the-governance> (staženo 16.3.2024).

Jean-Claude Favez, *The Red Cross and the Holocaust* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999).

Johann Chapoutot, „The Final Solution: the Term and the Plan, Mass Violence & Résistance“, *SciencesPo* (28. března 2016), <https://www.sciencespo.fr/mass-violence-war-massacre-resistance/en/document/final-solution-term-and-plan.html> (staženo 2.4.2024).

Marouf Hasian Jr., *Communicating during Humanitarian Medical Crises: The Consequences of Silence* (London: Lexington Books, 2019).

Monty Noam Penkower, „The World Jewish Congress Confronts the International Red Cross during the Holocaust“, *Jewish Social Studies*, vol. 41, no. ¾ (Summer – Autumn, 1979): 29–56, <http://www.jstor.org/stable/4467053> (staženo 12.1.2024).

Philippe Mesnard, *La victime écran: La représentation humanitaire en question* (Textuel, 2002).

„Postih válečných zločinů“, *Český červený kříž*, <https://www.cervenyriz.eu/postih-valecnych-zlocinu> (staženo 13.3.2024).

Raul Hilberg, *Perpetrators, Victims, Bystanders: The Jewish Catastrophe, 1933-1945* (London: Lime Tree, 1993).

Sébastien Farré, „The ICRC and detainees in Nazi camps – ICRC International blog“, *International Review of the Red Cross*, vol. 94, no. 888 (Winter 2012): 1381-1408, doi:10.1017/S1816383113000489 (staženo 7.1.2024).

United Nations, *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, 9. prosince 1948, dostupné z: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf (staženo 8.3.2024).

Zev Garber a Bruce Zuckerman, „Why Do We Call the Holocaust „The Holocaust?“ An Inquiry into the Psychology of Labels“, *Modern Judaism*, vol. 9, no. 2 (Květen 1989): 197-211, <http://www.jstor.org/stable/1396314> (staženo 8.4.2024).